

UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
magisterské kombinované studium
2011–2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Dagmar Kubičiková

**Problémy dětí, o které vedou rodiče dlouhodobý soudní
spor**

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies

2011–2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Dagmar Kubičiková

Problems of children of parents who lead long-term
litigation

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 26.2.2012

Dagmar Kubičková

Poděkování

Chtěla bych vyslovit upřímné poděkování váženému panu PaedDr. Lubomíru Bajcurovi, Ph.D. Děkuji mu zejména za to, že díky spolupráci s ním jsem mohla mít pocit, že na zpracování tématu nejsem sama, odborně mě vedl a doplňoval, přičemž tak dokázal činit v přátelské a laskavé atmosféře. Za jeho vlídný přístup a vynaložení snahy pro můj úspěch, mu patří nejen poděkování, ale i vyslovení osobní úcty.

Děkuji též své nejbližší rodině, manželovi Pavlovi a dceři Kateřině, kteří mě nejen podporovali, ale zejména mi darovali čas, který jsem měla - a chtěla, trávit s nimi.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá aktuálním problémem současné společnosti a to soudními spory rodičů o děti. Zaměřuje se na situaci nezletilých dětí, o které vedou jejich rodiče nepřiměřeně dlouhé soudní spory, a zjišťuje, zda intervence společnosti v této oblasti, je směrem k dětem adekvátní a dostatečná jak po stránce právních možností, tak z pohledu aplikace právních norem v praxi.

Klíčové pojmy:

CAN, kolizní opatrovník, nezletilé dítě, oddělení sociálně právní ochrany dětí, opatrovnícký soud, rodičovství, rodina, správní řízení, úprava poměrů

Abstract

This thesis diploma deals with the current problem of contemporary society and litigation parents of the children. It focuses on the situation of minors, by their parents that lead to the excessive litigation, and determines whether intervention companies in this area is toward children, adequate and sufficient both in terms of opportunities and in terms of application of legal norms in practice.

Keywords

CAN, collision guardian of the minor child, the department of social and legal protection of children, the guardianship court, parenting, family, administrative procedures, treatment regimes

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	12
1. VYSVĚTLENÍ POJMŮ	12
2. TEORETICKÝ ROZBOR RODINY	18
2.1 RODINA	18
2.2. RODINA Z HISTORICKÉHO POHLEDU	20
2.3. POHLAVÍ RODIČE A POHLAVÍ DÍTĚTE	22
2.4. SOUČASNÁ RODINA A RODIČOVSTVÍ	24
3. SOUDNÍ ŘÍZENÍ OHLEDNĚ ÚPRAVY POMĚRŮ NEZLETILÉHO DÍTĚTE	27
3.1. ZÁKONNÉ NORMY V ČR VZTAHUJÍCÍ SE K ÚPRAVĚ POMĚRŮ NEZLETILÝCH DĚTÍ	27
3.2. SOUDNÍ ŘÍZENÍ OHLEDNĚ ÚPRAVY POMĚRŮ NEZLETILÝCH DĚTÍ	29
3.2.1. Svěření do výhradní péče jednomu z rodičů	30
3.2.2. Svěření do střídavé péče	31
3.2.3. Společná péče	32
4. SOCIÁLNÍ OHROŽENÍ DĚTÍ Z POHLEDU PRACOVNÍKA ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	34
4.1. ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	34
4.2. KOLIZNÍ OPATROVNÍK	35
4.3. INTERVENCE SPOLEČNOSTI PŘI ROZPADU RODINY	37

4.4. SPRÁVNÍ ŘÍZENÍ V OBLASTI SPOD	40
5. PRAKTICKÁ ČÁST	44
5.1.CÍL PRŮZKUMU	44
5.2.PRACOVNÍ HYPOTÉZY	44
5.3.POUŽITÉ METODY, TECHNIKY A POSTUPY	45
5.4.HARMONOGRAM POSTUPU	46
5.5. CHARAKTERISTIKA SOUBORU	47
5.6. ANALÝZA DAT	48
5.6.1. Pozorování	48
5.6.2. Rozhovory	49
5.6.3. Případové studie	54
5.6.4. Analýza dokumentů	64
5.7. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	65
5.7.1. Výsledky průzkumu ve vztahu k pracovním hypotézám	69
5.8. DÍLČÍ ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	70
5.8.1. Závěry	70
5.8.2. Doporučení	71
ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	76
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	80
SEZNAM PŘÍLOH	81

ÚVOD

„Dítě vstupuje do lidského světa – a je pro tento svět základně vybaveno. Je vybaveno pro lidský vztah!“¹

Moderní doba – co vše nám za posledních desítek let přinesla? O co nás obohatila a o co nás připravila? Hovoříme o době, která je dynamická, přeplněna informacemi, technickými vymoženostmi i novými zásadními poznatky a objevy. Hovoříme ale také o době, kterou zmítá krize společnosti, poklesy mravních hodnot, odvrácení od pokory k přírodě.

Přesto všechno se mezi lidskými prioritami stále drží, ačkoli již mírně skomírá, rodinné společenství a péče člověka, o své potomky. K vyslovení takového názoru není zapotřebí žádných dlouhých zkoumání, ani statistických čísel. Stačí jen vnímat nejbližší okolí, programy jednání v našich zákonodárných institucích, témata, kterými se zabývají stále dokola sdělovací prostředky, o kterých diskutují lidé na sociálních sítích nebo témata, která zůstávají stále nejčastějšími náměty pro uměleckou tvorbu. Z toho všeho můžeme objektivně vyhodnotit, že mezilidské vztahy, rodina a péče o vlastní děti zůstávají i v současné době jedním z nejzásadnějších témat většiny obyvatel civilizovaného světa.

Moderní doba – díky svým vymoženostem dává každému z nás možnost svobodné volby, každý z nás dostává určitou šanci být úspěšným. Otázkou pro každého jedince pak zůstává, v čem každý sám svou úspěšnost shledává? Co, ho činí šťastným? Jak si dokáže udržet své nejbližší, nebo co pro něj znamenají a co od nich sám očekává? Zhruba v této oblasti se začínají názory jedinců lišit, stejně, jako se začínají odlišovat i cesty, kterými se ke své vizi úspěšnosti hodlají přibližovat.

¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha : Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-853-8. s. 11

Asi každý člověk naší společnosti zahrnuje do své vize šťastného života i rodinu – zejména pak vlastní děti. „Naše děti“ jsou koneckonců také naší jedinou možností být nesmrtelnými a zajistit pokračování započatého díla i rodu. Bohužel začíná být zřejmé, že v naší moderní době se objevují potíže již se samotným založením rodiny² a z aktuálních výzkumů je evidentní, že narůstající problémy se objevují v udržení společného soužití rodiny, případně pak v řešení otázky uspořádání poměrů dětí, jejichž rodiče nechtějí dále sdílet společnou domácnost³.

Předkládaná práce se zabývá problémy dětí, které se narodily v „moderní společnosti“ a prožívají tím pádem i „moderní problémy“. U podstatné části uvedených dětí patří mezi zmiňované problémy i řešení osobní situace v době krize mezi rodiči, kteří se rozhodli ukončit společné soužití. Autorka diplomové práce se pokouší nahlédnout na situaci dětí, o které vedou jejich rodiče nepřiměřeně dlouhé soudní spory pohledem člověka, který řadu let zmiňované problémy s dětmi řeší a zastupuje je u soudních řízení – pohledem pracovníka oddělení sociálně právní ochrany dětí. V předkládané práci se autorka po odborném, teoretickém úvodu do problematiky pokusí porovnat teoretická východiska s vlastními praktickými zkušenostmi a zjištěními. Předkládaná práce má ambici nahlédnout na to, jak probíhá v naší společnosti soudní spor o děti v administrativní a úřední podobě, ale pokusí se poukázat i na zcela jiný příběh samotného dítěte, které i při naplnění všech právních norem, prožívá vlastní emoční situace, kde mezi naplněnými právními normami a vnitřním prožitím dítěte nemusí vždy platit přímá úměrnost.

Cílem diplomové práce je zmapovat aktuální situaci v oblasti zkoumané problematiky v naší společnosti, případně ji porovnat s jinými vyspělými zeměmi. Zjistit, zda dětem, které jsou účastny dlouhodobého sporu mezi rodiči je poskytována dostatečná systémová ochrana, ale zaměřit se též na skutečnost,

² Srov. příloha I.

³ Srov. příloha II.

zda případné právní normy a možnosti ochrany dětí státem, jsou adekvátně aplikovány a postačují k ochraně dítěte v době přerůstajícího sporu mezi jeho rodiči.

Závěry práce by pak mohly napomoci k rozvedení diskuse nad tématem ochrany dětí, jejichž rodiče zasahují svými spory do jejich práva na spokojené dětství. Mohla by též, svými zjištěními napomoci ke zformování a zkompletování takových preventivních opatření, která by byla schopna efektivně předcházet negativním dopadům popisovaných zdlouhavých soudních sporů na děti. Závěry práce by měly poměrně přesně identifikovat, zda jsou výše uvedená preventivní opatření v naší zemi dostatečně aplikována a zda jsou účinná.

1. Vysvětlení pojmů

Jak je z úvodu zřejmé, předkládaná práce se věnuje tématu sice obecně diskutovanému, přesto však odbornému, disponujícímu a užívajícímu vlastní specifické pojmy. Pro porozumění následujícího textu je důležité některé slovní výrazy předem objasnit a vysvětlit jejich význam.

▪ CAN

Jedná se o zkrácení pojmu Child Abuse and Neglect. Jde o „soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podoba je úplné zahubení dítěte.“⁴

K výše uvedené definici je nutno podotknout, že zmiňovanými nepříznivými příznaky v nejrůznějších oblastech života nemusí být označováno jen známé a často uváděné fyzické ubližování dítěti nebo nezájem o něj a jeho zanedbávání. Předkládaná práce se zaměřuje na chování rodičů, které rovněž z jistého úhlu pohledu nese znaky syndromu CAN. Jedná se totiž o neúměrně dlouhé soudní spory mezi rodiči, o zneužívání dítěte jako zbraně proti druhému z rodičů a vtahování dítěte do sporů mezi, dosud jeho nejbližšími lidmi – otcem a matkou. CAN je „složitý společenský jev, do něhož se promítají či se na něm účastní více či méně všechny oblasti života člověka, rodiny a společnosti.“⁵ K tomu nutno dodat, že setrvávání dítěte v dlouhodobém konfliktním a stresujícím prostředí je třeba zahrnout, do znaků výše uvedeného syndromu CAN.

⁴ DUNOVSKÝ, Jaroslav; MATĚJČEK, Zdeněk ; DYTRYCH, Zdeněk. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada Publishing, 1995. 235 s. ISBN 80-7169-192-5., s. 15

⁵ DUNOVSKÝ, J., MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 1995, s. 20

▪ **Rodina**

Předkládaná práce věnuje rodině celou jednu samostatnou kapitolu, avšak pro porozumění dalšího textu je nezbytné připomenout si základní charakteristiku rodiny a její funkce, ke kterým se v dalším textu již práce vracet nebude, bude z nich však vycházet.

„Rodina je primární skupinou, v níž se nejen od narození formuje osobnost dítěte, ale v níž prožíváme všechny fáze svého života. Nejprve se rodíme a vyrůstáme v rodině orientační, v níž jsme oním objektem výchovy a s níž většina z nás po celý život zůstává v kontaktu mnohdy i proto, aby se postarala o zestárlé rodiče, později zakládáme rodinu reprodukční, ve které sami přebíráme role rodičovské. Nejvýrazněji nás ovlivňuje tzv. nukleární rodina (dvougenerační jádro – rodiče a děti).“⁶

Funkce rodiny jsou:

▪ **Biologická a reprodukční**

Manželská rodina byla vždy v našem kulturním okruhu legitimním rámcem sexuálních vztahů, přičemž hlavním smyslem sexuality je početí dítěte.

▪ **Emocionální funkce a tvorba domova**

„Výše uvedená funkce rodiny patří dnes k nejzásadnějším a dá se říci, že její význam roste.“⁷ S Emocionálním prožíváním je úzce spjata i tvorba domova. Jedná se o jakési jádro soukromého prostoru a potřeba takového emočního zakotvení stoupá například vždy s prožíváním osobních krizí nebo naopak s projevy osobních úspěchů.

⁶ HAVLÍK, R; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002. 176 s. ISBN 80-7178-635-7, s. 67

⁷ HAVLÍK, R., KOŤA, J., 2002, s. 70

- **Ekonomická funkce rodiny**

V minulosti patřila po staletí k nejvýznamnějším. V dnešní moderní společnosti se rozvíjí potenciál každého jedince. Je však o to více kladen důraz na společné prožívání rodiny, vědomé hledání toho, co rodinu spojuje a podporuje komunikaci mezi jejími členy. Tím se utváří znovu onen pocit domova.

- **Socializační a výchovná funkce rodiny**

V současné době se jedná o funkci bezesporu nejvýznamnější. Jednou z garancí úspěšné realizace socializačního a výchovného působení, je pevný svazek rodičů. Jeho narušení obvykle mívá na posledně zmiňovanou zásadní funkci rodiny značně negativní důsledky.⁸

- **Dítě**

Podle zákona o sociálně právní ochraně dětí se – v souladu s Úmluvou o právech dítěte rozumí pojmem dítě osoba nezletilá, přesněji každá lidská bytost mladší 18 let, pokud nebylo, dle platného právního řádu dosaženo zletilosti dříve. Občanský zákoník v § 8 uvádí, že se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před dovršením tohoto věku lze zletilosti nabýt uzavřením manželství.⁹

- **Orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)**

Vychází-li předkládaná práce ze zkušeností pracovníka oddělení sociálně právní ochrany dětí, je nezbytné si na počátku práce ujasnit, kdo poskytuje sociálně právní ochranu dětí a jaké jsou její orgány. Samostatná kapitola se pak věnuje oddělení sociálně právní ochrany z pohledu praxe, pro pochopení dalšího textu je však třeba si připomenout některá obecná ustanovení.

⁸ HAVLÍK, R., KOŤA, J. 2002, s. 68–74

⁹ KRAUSOVÁ, L; NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha : Aspi, 2006. 228 s. ISBN .80-7357-214-1. , s. 19

Obecně lze konstatovat, že orgány určenými k sociálně právní ochraně dětí jsou soudy a k poskytování sociálně právní ochrany dětí jsou zřizována specializovaná pracoviště. Ta jsou taxativně vymezena zákonem o sociálně právní ochraně dětí v §4, kde je rovněž dále vymezena i jejich působnost. Orgány sociálně právní ochrany dětí jsou:

- obecní úřady obcí s rozšířenou působností;
- obecní úřady;
- krajské úřady;
- Ministerstvo práce a sociálních věcí;
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Výše uvedené orgány zprostředkovávají výkon státní správy v přenesené působnosti. Sociálně právní ochranu dětí však mohou poskytovat i obce a kraje v samostatné působnosti a to například komisi pro sociálně právní ochranu dětí, či jinými právníckými i fyzickými osobami, které mají k takové činnosti pověření.¹⁰

▪ **Směřování sociálně právní ochrany dětí**

To, na koho se vztahuje sociálně právní ochrana dětí je přesně vyjmenováno v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v § 6. Jedná se o děti:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

¹⁰ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V., 2006, s. 29–30

- které vedou zahálčivý nebo nemravný život;
- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;
 - na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou příčinou nepříznivého vývoje dětí.¹¹

▪ **Manželství**

Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.

Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.¹²

▪ **Rozvod**

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství. Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.

▪ **Úprava poměrů k nezletilým dětem**

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

¹¹ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva ; BRABENEC, František. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí*. Praha : LINDE, 2000. 277 s. ISBN 80-86131-26-2, s. 23.

¹² Zákon o rodině, § 1

Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.¹³

▪ **Styk rodičů s dětmi**

Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu. Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.

Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci.

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.¹⁴

¹³ Zákon o rodině § 26

¹⁴ Zákon o rodině § 27

2. Teoretický rozbor rodiny

2.1. Rodina

Kvalitní společnost oslavuje takový ideál člověka, který má vlastní rodinu na prvním místě.¹⁵

Rodina je primární přirozenou institucí, základní společenskou jednotkou. Vztahy v rodině jsou bezprostřední, její členové se s ní zpravidla identifikují a uplatňují se zde vzájemné citové vazby. Má zásadní význam při humanizaci a socializaci člověka a ze společenského hlediska představuje mimořádně důležitý fenomén¹⁶.

Prošla vlastním vývojem, ovšem i nadále je základním článkem společnosti. Rodina i v současné době plní své poslání v oblasti reprodukční, ekonomické, výchovné, socializační, ochranné a emocionální a je i v současné době nenahraditelná.¹⁷

Rodinné vztahy jsou velmi intimní, zahrnují a dotýkají se zejména těch, které chceme a měli bychom milovat - tedy dětí a proto by jakýkoli rodinný problém měl být řešen co nejšetrněji a nejohleduplněji.

Rodina je založena na manželství či pokrevním příbuzenství. Vezmeme – li v úvahu, že interpersonální vztahy a emoční prožívání jedince nejvíce ovlivňují psychiku člověka, je zřejmé, že rodina, která je přeplněna citově silnými vazbami, je nesmírně zranitelná a křehká instituce.¹⁸

Manželství je definováno jako trvalé společenství muže a ženy, založené zákonem stanoveným způsobem. V naší zemi je již několik tisíc let

¹⁵ BLANKENHORN, D. *Fartherless America* [online]. New York : Herper Collins Publisher, 1995 [cit. 2011-10-08]. předmluva. Dostupné z WWW: <http://www.americanvalues.org/html/bk-fatherless_america.html>.

¹⁶ HAVLÍK, R., KOŤA, J., 2002, s. 67–68

¹⁷ HAVLÍK, R., KOŤA, J., 2002, s. 68

¹⁸ NÝVLTOVÁ, V. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 228 s. ISBN 978-80-86723-48-8, s. 45-52

uplatňována zásada, že manželství může vzniknout jen mezi osobami opačného pohlaví, tedy mezi mužem a ženou.¹⁹

V současné době však „založení rodiny“ - neboli početí dítěte, nebývá nutně podmíněno uzavřením manželství, ale bývá založeno toliko na partnerství. „Teorie partnerství se dají rozdělit na ty, které pokládají za základní východiska individualitu partnerů, a na ty, jež popisují kvality partnerské dyády jako svébytného, zvláštního systému.“²⁰

Vývoj společnosti přináší pochopitelně i změny do manželství a partnerství. Jedna z nejvýznamnějších je bezpochyby feminismus, který v posledních letech nabírá na své intenzitě. Podle Dr. Šmolky se však feminismus do Čech dostal v již značně zkarikované podobě, často dokonce ve spojení se sexuálním harašením. A tak jsme dnes v naší zemi dle Dr. Šmolky v situaci, kdy zeptáte-li se nějakého muže, zda mu vadí rovná práva muže a žen, většina z nich by myšlenku rovnosti práv podpořila. Dotážete-li se však, zda by si vzal za manželku feministku, většina mužů zaváhá, či rovnou tuto možnost vyloučí.²¹

V životě žen se objevuje stále více jednání, které je charakteristické spíše pro muže. Ženy, matky často budují své pracovní kariéry a to třeba i na úkor mateřství, nebo potřeby vytvořit harmonické rodinné zázemí. Je tak zcela pochopitelné, že naopak můžeme pozorovat muže, jak zcela samozřejmě vstupují do rolí v minulosti výhradně ženských. Přesto taková výměna rolí nemusí být sama o sobě problémem, jedná - li se v manželství o osoby zralé a dospělé. S vývojem doby v posledních desetiletí nejen v naší společnosti, ale i

¹⁹ PLECITÝ, V., SALAČ, J. *Základy rodinného práva*. Praha : Eurounion, 2001. ISBN 80-7317-002-7, s. 87

²⁰ MATOUŠEK, O; PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha : Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8, s. 66

²¹ ŠMOLKA, Petr. *Muž a žena - návod k použití*. Praha : Portál, 2004. 160 s. ISBN 80-7178-911-9., s. 34-38

z pohledu globálního je zřejmé, že stejně jako společenský život, tak i rodina a manželské vztahy zaznamenaly zásadní demokratické změny.²²

Na druhé straně, pro rodinu, v níž je upřednostněn spíše model klasický, bývá velmi často typická absence otce pro jeho pracovní vytížení. Matka sice tradičně zabezpečuje ve větší míře péči o děti a o domácnost, otec však na rozdíl od dob minulých, kdy pracoval většinou přímo doma nebo v blízkosti domova a jeho pracovní doba byla navíc velmi často ovlivněna i denním světlem, dnes pracuje mimo domov, mnohdy za prací dojíždí i do poměrně vzdálených působišť, pracuje časem neomezován, jelikož vymoženosti civilizace ho v pracovní činnosti již nijak nelimitují. Měřítkem jeho výkonu bývá velmi často jen finanční zajištění rodiny, jejíž nároky se stále zvyšují a narůstají, s čímž souvisí i pracovní vytížení živitele. Záleží potom jen na osobnostních předpokladech manželů, jak se s takovou situací vyrovnají. Jedná-li se o rodiče vyspělé, kteří mají pevný partnerský vztah, jehož vyvrcholením bylo narození dětí, kompenzují absenci otce společným trávením volného času, společnými volnočasovými aktivitami i osobním působením pro vytváření a podporu lásky dětí k oběma rodičům. V opačném případě se nechtěně a neplánovaně může z rodiny stát výhradní péče matky, kdy otec vkládá veškeré své nasazení do profesního růstu a matka vychovává a organizuje rodinný život tak, jakoby otec již fakticky do rodiny nepatřil. V náhodně, ale přece jen společně stráveném volném čase, pak může dokonce otec vyznívat jako narušitel klidné rodinné atmosféry.²³

2.2. Rodina z historického pohledu

Vlastního vývoje musela dostát, podle odborníků, samotná úcta a vztah obyvatelstva k narozenému dítěti a k jeho právu na život. Lze konstatovat, že v dobách pravěku, starověku i středověku měla většina obyvatelstva

²² WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Ministestvo práce a sociálních věcí, 1995. 264 s. ISBN 80-855229-16-5.

²³ WARSHAK, R.A., 1995, s. 19–29

k narozenému dítěti vztah, který se dá přirovnat k našemu současnému vztahu k dítěti počatému.²⁴

V dobách dávno minulých, směřujících až k hranicím antického Říma, náležela v rodině rozhodující pravomoc téměř ve všem muži. Jeho právo na dítě, by se dalo přirovnat k právu na jakýkoli jiný majetek.²⁵

Ve čtvrtém století po Kr. teprve římský zákon ohodnotil zabití dítěte jako vraždu. Dále pak, s vývojem křesťanství, začalo se dítě pokládat za lidskou bytost, s lidskou duší, na kterou se tudíž vztahuje přikázání „nezabiješ!“²⁶

V období kolem šestnáctého století je možné zaznamenat jistou zásadnější proměnu rodiny i pojetí dětství jako takového. Lepší hmotné zabezpečení rodin a více času rodičů na své děti měly bezesporu vliv na přístup k dítěti. Od mazlení s nimi a obavy o jejich zdraví, přecházela rodičovská péče k uvědomění si potřeby vzdělávání a výchovy jejich potomků.

Devatenácté století zaznamenává další příliv citovosti do rodinného soužití, s přítomností důrazu na disciplínu dětí a autoritu otce.²⁷ Začínaly se ale, mimo jiné, objevovat i první případy, kdy bylo dítě svěřeno do péče matky. Byl brán větší zřetel na specifické potřeby malých dětí a z toho důvodu začaly být například kojene děti svěřovány do péče matek. Takový model začal postupně převažovat a známým se stal pod pojmem „presumpce útlého věku dětí“. Ani takové svěření do péče matky však nebylo trvalé. Jakmile dítě dosáhlo staršího věku, bylo opět svěřeno do péče otci. Tyto postupné změny v porozvodovém uspořádání poměrů dětí byly zajímavé také tím, že naskytly nový pohled ve smyslu potřeby dětí přizpůsobovat jejich poměry úměrně

²⁴ DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z., 1995, s. 26

²⁵ WARSHAK, R. A. 1995, s. 24

²⁶ DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z., 1995, s. 32

²⁷ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z., 1995, s. 33

změnám v jejich vývoji dané s přibývajícím věkem. Časem se však délka a hranice útlého věku prodlužovala.²⁸

Od počátku dvacátého století až do současné doby je kladen v rodinné výchově více důraz na „rozumnost“ nežli na „poslušnost“. Po druhé světové válce je zaznamenán pokrok v demokratizaci rodiny, v jejích vnitřních citových vztazích. Rodina se stává základní nukleární společenskou jednotkou, jejíž existenci je kladen stále větší význam a stává se předmětem zájmu nejrůznějších institucí a dobrovolných i laických organizací.²⁹

Mateřská a rodičovská láska však začíná nabývat na svém významu až po roce 1950. Rodiče mají dítě vychovávat v lásce, mají mu poskytovat dostatečný prostor pro rozvoj jeho osobnosti, dítě má být udržováno v radostné náladě. Hlavním cílem se stává vybudování dobrého vztahu dítěte k rodičům a vytvoření harmonické rodiny.³⁰

2.3. Pohlaví rodiče – pohlaví dítěte

„Příroda si nemohla dovolit luxus pouhé mateřské lásky – ochranu lidskému potomstvu zajistila instinktivní výbavou obou pohlaví, žen i mužů. I naše soudy docházejí při rozvodových konfliktech k poznání, že příslušnost k ženskému pohlaví automaticky neznamena mateřskou kvalifikaci a že příslušnost k mužskému pohlaví neznamena mateřskou diskvalifikaci.“³¹

Každý z nás si do svého dospělého života odnáší ze své původní rodiny jisté rysy chování toho, kdo mu byl v rodinném životě vzorem a velmi často bezděčně napodobuje své rodiče. Logicky podstatně obtížnější situaci mají mladí muži, kteří zakládají vlastní rodinu a přitom až do této doby prožili celý život pouze s matkou. Pochopení a ustálení jejich nové role, kterou až doposud

²⁸ WARSHAK, R.A., 1995, s. 25

²⁹ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z., 1995, s. 33–35

³⁰ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, s. 95

³¹ MATĚJČEK, Z., 1994, s. 13

znali jen od přátel, či z televizních příběhů, může být pro ně tak složitý proces, že dříve než dojde v nové rodině k vyjasnění rolí a vzájemnému přizpůsobení, manželství, je rodinný život ukončen. Jaké jiné řešení komplikované rodinné situace by mohl najít mladý muž, který vzájemné konflikty a spory mezi mužem a ženou ve společném soužití nikdy nezažil a nemohl tak vidět ani jejich řešení?³²

Současní psychologové se shodují na tom, že děti vyrůstající s rodičem stejného pohlaví jednájí zraleji, samostatněji a jsou více společenské než děti v péči rodiče opačného pohlaví.³³

Otec je pro děti významný nejen ve starším dětském věku, ale stejně tak i ve věku nejtělejší. Zatímco chlapci vyrůstající bez otce, se častěji nevědomě vyhýbají tradičnímu maskulinnímu chování, dívky, o které otec neprojevoval v době jejich dětství a vývoje dostatečný zájem, mohou následně v dospělosti trpět nedůvěrou ve svou atraktivnost ženské partnerky. Z toho plynou další vztahové problémy – nalézt uspokojení v lásce, udržet dlouhodobý vztah nebo vůbec pro dlouhodobý vztah správně zvolit partnera. Je zřejmé, že bez participace obou rodičů na výchově jejich dětí, je pro ně obtížnější dosáhnout psychické nezávislosti a rovnováhy. „Ke stvoření dítěte jsou zapotřebí oba rodiče; nejlepší je, když oba rodiče vychovávají dítě společně.“³⁴ Když však soužití s oběma rodiči je pro dítě nemožné, je důležité, aby byl zachován co nejčastější kontakt s druhým rodičem. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že porozvodová cesta je poněkud obtížnější pro děti, které vyrůstají v péči rodiče opačného pohlaví. Jsou však i faktory, které význam pohlaví výrazně převyšují, takovými mohou být například pevné sourozenecké vazby, které svou důležitost a pocit pevného životního svazku podstatně umocňují právě rozchodem rodičů dětí.

³² WARSHAK, R., 1995, s. 132-143

³³ BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha : Karolinum, 2006. 126 s. ISBN 80-246-1089-2.

³⁴ WARSHAK, R.A., 1995, s.164

Podle Eduarda Bakaláře si člověk utváří od útlého věku až na práh dospělosti svou společenskou roli - také podle vlastní sexuální identity. Pro přijetí takové role musí mít vhodný vzor, se kterým se může identifikovat. Může-li dítě porovnávat v životě protiklady mužské a ženské životní role i celého jejich způsobu života, mají neobyčejně usnadněnou orientaci ve světě i v sobě.³⁵

2.4. Současná rodina a rodičovství

Hlavním znakem současné civilizace západního typu je myšlenka univerzality lidských práv, realizace osobního potenciálu každého jedince, na práci, která určuje společenské postavení a konečně i na svobodné volbě náboženství, která umožňuje i volbu nehlásit se k náboženství žádnému.³⁶

I když se, podle Oldřicha Matouška a Hany Pazlarové, v současné době tenčí původní komplex funkcí rodiny, existují dvě funkce, ve kterých nebude rodina zastupitelná nikdy. Jedná se o podporu socializace, neboli výchovu dětí a vztahovou podporu dospělých lidí. Podle výše uvedených odborníků je aktuální i role ekonomické podpory všech členů rodiny, ta však může být v budoucnu nahrazena jinými mechanismy.³⁷

Současné rodiny charakterizuje na rozdíl od rodin minulých zejména skutečnost, že množství původních funkcí rodiny převzala společnost (sociální instituce), zvyšuje se podíl rodin založených bez uzavření manželství, snižuje se stabilita rodin z objektivních (např. emancipační proces...) i subjektivních důvodů (např. emoce, které jsou základem pro uzavření manželství...), klesá počet dětí v rodinách, výrazně se omezilo mezigenerační soužití. Rodičovství je více plánované, klesá počet přerušovaných těhotenství, prodloužením délky života se prodlužuje i trvání rodiny po odchodu dětí, rodiči se stávají osoby ve vyšším věku. V důsledku zvyšujících se nároků na čas rodičů strávený

³⁵ BAKALÁŘ, E., 2006

³⁶ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, s. 11

³⁷ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, s. 14

v pracovním procesu, se zkracuje čas strávený se členy rodiny, přibývá dvoukariérových manželství.³⁸

V České republice se v současné době narodí asi třetina dětí bez uzavření manželství jejich rodičů, z toho asi polovina vyrůstá pouze s matkou. Péče pouze jednoho rodiče je přitom pro dítě podstatně křehčí oporou, než kooperující a milující rodiče, či dokonce rodina širší. Stejně jako v ostatních evropských zemích, i v České republice se objevuje další znepokojivý trend – nízká fertilita.³⁹

„Současná ideální podoba rodiny v naší kultuře vyjadřovaná v odborných publikacích, článcích a knihách pro širokou veřejnost počítá s rovnocenným postavením muže a ženy, s jejich kooperací při vedení domácnosti, výchově dětí i při obstarávání prostředků pro život rodiny. Za žádoucí se považuje pouze dvougenerační soužití a kontakt s širší rodinou by měl mít podobu „intimity na distanc“. Tolerance k rozvodům je vysoká. Emocionální spokojenost dospělých a nasycení psychických potřeb dětí stojí jako hodnota vysoko. Výchova dětí má mít kombinaci láskyplné péče a citlivého trvání na pravidlech. Fyzické trestání se pokládá za výjimečný prostředek umravňování dětí.⁴⁰

Z výše uvedeného je patrný jistý protimluv, který komplikuje zdravý psychický vývoj dítěte v současné rodině a na který se předkládaná práce zaměřuje. Hovoří se totiž o vysoké toleranci k rozvodům a současně o trendu výchovy dětí v láskyplném prostředí. Přitom můžeme považovat za prokázané, že separace rodičů je jednou z nejčastějších traumatizujících životních událostí dítěte. U dětí, které prožily rozvod rodičů, se až třikrát častěji vyskytují emoční potíže a problémy s chováním. Navíc, se jen velmi vzácně vykytuje rozluka rodičů spojená jen s ojedinelou – pro dítě nepříjemnou událostí. Daleko častěji

³⁸ MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 228 s. ISBN 978-80-86723-29-7. s. 87

³⁹ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, s. 48

⁴⁰ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010, s. 95

se jedná o déle trvající potíže. Ty se, dle jejich charakteristiky mohou rozdělit do tří fází separace. A sice do první „akutní“ – jedná se o emočně vygradovaný konflikt mezi rodiči. Tato fáze bývá zpravidla krátká a každé její prodloužení hrozí větším poškozením dítěte, které v rodině žije. Druhá fáze se vyznačuje postupným oddělováním rodičů a navazováním nových vztahů – pro dítě se jedná o období plné rozrušení a nejistoty. Třetí fází je potom urovnání a vytvoření nového způsobu života.⁴¹

Smutným, ale bohužel poměrně častým důsledkem rozchodu rodičů jsou jejich pokračující neshody, do kterých se nezřídka řadí dohody ohledně jejich kontaktu s dětmi. Takové situace jsou pro dítě značně stresující, a pokud trvají i dlouho po rozvodu, jsou pro dítě škodlivější, než rozchod rodičů sám o sobě. Když děti čelí bolesti z rozchodu rodičů, reagují stejně jako na kteroukoli jinou bolestnou událost.⁴²

Skutečnost, zda právní normy a intervence společnosti směrem k dítěti v době rozchodu jeho rodičů jsou dostačující i s ohledem na vlastní prožívání náročné životní situace dítětem, zjišťuje ve své praktické části předkládaná práce.

⁴¹ ELIOT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích*. Praha : Grada Publishing, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0, s. 100

⁴² ELIOT, J., PLACE, M., 2002, s. 100-101

3. Soudní řízení ohledně úpravy poměrů nezletilého dítěte

3.1. Zákonné normy v České republice vztahující se k úpravě poměrů nezletilých dětí

„Jedním ze základních principů ochrany soukromoprávních vztahů, které obsahuje Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte a další mezinárodní dokumenty, Zákon o rodině a Zákon o sociálně právní ochraně dětí, je maximální ochrana rodiny, soukromí rodiny a ochrana práv a právem chráněných zájmů dětí. Ochrana práv dětí a jejich právem chráněných zájmů je bezesporu právo každého dítěte vyrůstat především ve vlastní rodině, není-li to možné tak v náhradní rodině. Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.“

43

Z výše uvedeného je zřejmé, že do úpravy poměrů nezletilých dětí, se promítá řada zákonů a právních postulátů, které se navzájem prolínají a souvisejí spolu.

Níže jsou uvedené základní právní normy, které zasahují do úpravy poměrů nezletilých dětí, měly by se v řízení o jejich poměrech odrážet a měly by nezletilým dětem zaručit i právo svobodně se vyjadřovat k záležitostem, které se jím bezprostředně týkají a formulovat k nim svůj vlastní názor.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky:

Článek 96 odstavec 1 hovoří o tom, že všichni účastníci mají před soudem rovná práva – ta jsou zajištěna i nezletilým dětem, které zastupují před soudem jejich zákonní zástupci, které v případě kolize zájmů může zastoupit kolizní opatrovník. Taková situace nastává právě v době, kdy se soudně upravují poměry nezletilých dětí a kolizním opatrovníkem pro soudní řízení

⁴³ NOVOTNÁ, V. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2001, č. 10, ISSN 1212-866X, s. 5–8

bývá zpravidla ustanoven příslušný úřad s oddělením sociálně-právní ochrany dětí.

Usnesení č. 2/1993 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD – jako součást ústavního pořádku České republiky

Článek 3 odstavec 3 – nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.

Článek 10 odstavec 2 - každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Článek 32 odstavec 4 hovoří o tom, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.

Jedná se o mezinárodní smlouvu, která obsahuje celý souhrn práv nezletilých dětí. I v tomto postulátu je mimo jiné zakotveno v článku 12 právo dítěte na svobodné vyjádření ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí č. 54/2001 Sb.

I tento právní postulát zdůrazňuje právo dítěte na svobodné vyjádření, ale i na poskytování informací dítěti, které je může konzultovat a vyjadřovat se k nim, má právo být informováno i o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a možných důsledcích jakéhokoli rozhodnutí.

Řada dalších zákonů a právních norem rozvádí a procesně přesně upravuje zajišťování výše uvedených práv dětí. Mezi ně patří zejména – *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.*; *Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb.*; *Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999Sb.*; *Zákon 109/2002Sb., O výkonu ústavní výchovy*

nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních; Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád.

3.2. Soudní řízení ohledně úpravy poměrů nezletilých dětí

Jak již bylo výše uvedeno, rozhodující úlohu ve výchově dítěte mají rodiče. Je tedy zřejmé, že nejrůznější rozhodování ohledně života dětí, které lze zahrnout do pojmu „poměry“ přísluší rodičům, což je výsadním právem jejich, ale i dětí samotných. Stát v podobě soudního rozhodování vstupuje do rodiny pouze tam, kde se rodiče nedokáží na poměrech dítěte dohodnout. Výjimkou je úprava poměrů pro dobu po rozvodu rodičů, ovšem i tam mohou rodiče o poměrech jejich dětí uzavřít dohodu, kterou následně nechají schválit příslušným soudem.

Z výše uvedených tezí lze shrnout, že všude tam, kde musí nastoupit namísto zákonných zástupců stát (např. v podobě soudních rozhodnutí), existuje jedno a více dětí, které prožívají určitou krizi mezi jejich nejbližšími, více, či méně vygradovanou. Jak je rovněž výše podrobně popsáno, stát na ošetření takových situací pamatuje poměrně dobře v zákonných normách a přesně stanovuje kdy, kdo a jak zastoupí rodiče v rozhodování o jejich dětech, když oni sami toho – z nejrůznějších důvodů, nejsou schopni. Otázkou dalšího zkoumání však zůstává, jak je ošetřeno a preventivně ochráněno duševní zdraví a vývoj dítěte, které ve sporu mezi rodiči musí žít a kde jej, žádný opatrovník nezastoupí.

Možnosti úpravy poměrů dětí, ohledně rozhodování za situace, kdy se rodiče rozhodli ukončit vedení společné domácnosti, jsou v České republice následující:

3.2.1. Svěření do výhradní péče jednomu rodiči

Podle Craiga a Sandry Everttových⁴⁴ je výhradní péče jednoho rodiče péčí velmi zúženou a omezenou. Neměla by za žádných okolností být

⁴⁴ EVERETT, C; EVERETTOVÁ, S. *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. Praha : Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.

prostředkem pomsty, či prostředkem k ovládnutí druhého partnera. Everttovi doporučují výlučnou péči jednoho rodiče pouze tam, kde je druhý rodič nezpůsobilý o dítě pečovat (dopouští se trestné činnosti vůči dítěti, neprojevuje o něj dlouhodobě zájem, buduje kariéru a veškerý čas věnuje pracovní činnosti).

PhDr. Špaňhelová⁴⁵ upozorňuje ve svých článcích na to, že dítě se rodí zpravidla do partnerského vztahu, kde je muž-otec dítěte a žena-matka dítěte. Tato partnerská dvojice se stane pro dítě naprosto přirozenou a od obou přítomných čerpá již od období svého početí spoustu dobrého. Je tedy pro něj v budoucnu naprosto přirozené, že mu náleží oba rodiče – matka i otec. Je tedy, dle PhDr. Špaňhelové, pro dítě naprosto nepřirozené, dojde-li v důsledku neshod rodičů k jejich oddělení a dítě nadále vyrůstá jen s jedním rodičem.

V 90 % je dítě svěřeno do péče matky a otec se s ním vídá v intervalu každého druhého víkendu. Přesto však dítě přichází o velmi důležité životní potřeby. I když styk otce s dítětem probíhá dle plánu, otec většinou logicky tento čas využívá pro to, aby si s dítětem společně užívali – program bývá přizpůsobován přáním dítěte, dítě u otce velmi často nemusí plnit například školní povinnosti a podobně, což je jev naprosto nepřirozený a odlišný od běžných dětských dnů, kdy musí i dítě plnit své běžné povinnosti. Tak přichází dítě nejen o „skutečnou“ výchovu svým otcem, ale paradoxně se takový stav může časem obrátit i proti matce⁴⁶.

3.2.2. Svěření do péče střídavé

Zákon o rodině preferuje v řešení vztahů mezi rodiči a dětmi smírné řešení a dává rodičům možnost se dohodnout. Smírné řešení v sobě zahrnuje i možnost soudu rozhodnout o společné, či střídavé výchově⁴⁷.

Názor PhDr. Špaňhelové,⁴⁸ je takový, že při střídavé péči, je mimo jiné, zaručen přirozený průběh identifikace dítěte s mužským a ženským vzorem. Ke

⁴⁵ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2005, č. 5, ISSN 1212-866X, s. 1

⁴⁶ NOVÁK, T. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2005, č. 9, ISSN 1212-866X, s. 1

⁴⁷ NOVOTNÁ, V. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2007, č. 10, ISSN 1212-866X, s. 1

svému zdravému vývoji potřebuje dítě vidět oba vzory chování a to jak v běžných životních situacích, tak také v konfliktních akcích, či například v obdobích nemoci muže nebo ženy a podobně. PhDr. Špaňhelová přímo tvrdí, že dítě vyrůstající ve střídavé péči obou rodičů, vstupuje do vlastních vztahů podstatně zkušenější a vyzrálejší. Střídavá péče je tedy obecně odborníky doporučována, avšak má jednu zásadní podmínku, což je ochota a schopnost rodičů dodržovat společné zásady ve vývoji a výchově dítěte, což velmi často nebývá jednoduché.

Psycholog PhDr. Tomáš Novák upozorňuje na nový jev objevující se zejména v posledních několika letech a to je tak zvané „vynucování střídavé výchovy“ jedním z rodičů. V naší zemi jde podle Dr. Nováka spíše o otce. Na jedné straně jde dle psychologa o jev psychologicky kladný – jako každý opravdový projev zájmu o dítě, na druhé straně jsou tito mnohdy militantní otcové nad právníky a psychology. Vynutí si tak nezřídka stav, kdy jeden z rodiny se usmívá a ostatní jen plní pro ně nepříjemnou povinnost⁴⁹.

3.2.3 Společná péče

Podle řady odborníků se jedná o péči nejideálnější. Podle Everttových v tomto stylu úpravy poměrů představují oba partneři plnohodnotné a zainteresované rodiče a výzkumy ukazují, že společná péče podstatně usnadňuje zdravější porozvodovou adaptaci dětí⁵⁰.

Warshak zase uvádí, že společná péče nemusí nutně znamenat, že se oba rodiče budou nadále na péči o dítě podílet stejnou měrou. Pojem společná péče může, dle Warsahaka, mít tolik podob, že jediné, co je naprosto jisté ve společné péči, je skutečnost, že tato je „spíše plodem dobré vůle než zákonných rodičovských práv či dělení času mezi rodiči.“⁵¹

⁴⁸ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2005, č. 5, ISSN 1212-866X, s. 1

⁴⁹ NOVÁK, T. *Právo a rodina*. Praha : Linde, 2005, č. 9, ISSN 1212-866X, s. 1

⁵⁰ EVERTTOVI, 2000

⁵¹ WARSHAK, R.A., 1995, s. 149

Z výše uvedeného je zřejmé, že společná péče je jediná skutečná péče obou rodičů, nezůstane-li zachována rodina jako celek. Vzpomeneme-li slova Warshaka o tom, že společná péče neznamená ve své podstatě rovnoměrné časové rozdělení péče rodičů, je tato nejvíce podobná péči o dítě před rozpadem společného soužití. Ani tehdy se totiž ve standardní rodině nepřepočítává čas, který jeden rodič dítěti věnuje, ale oba rodiče konají tak, aby uspokojovali potřeby jejich dětí a zároveň si vycházeli vstříc. Společná péče je tedy přímo závislá na dobré vůli obou rodičů. Ta je vždy znakem jejich vyzrálých a vyspělých osobností. Snad právě pro tuto zdánlivě jednoduchou podmínku se se společnou péčí setkáváme jen velmi zřídka.

Ačkoli se podle Warshaka musíme ještě mnoho o společné péči učit, znalci se podle něj shodují na jistých kritériích, která přispívají k úspěšné společné péči.

Důležité zásady pro úspěch ve společné péči jsou podle Warshaka a jiných znalců například, že rodiče by měli být přesvědčeni o důležitosti svého rodičovského protějšku pro jeho dítě; oba jsou o svém rodičovském partnerovi přesvědčeni, že i on je dobrým rodičem; společná péče je i přáním dětí; rodiče se finančně podporují a plní své finanční závazky; rodiče jsou schopni vzájemné komunikace a flexibility; rodiče nevtahují děti do svých problémů a konfliktů.

Na druhé straně společná péče může, podle Warshaka - přesto, že o ní bylo rozhodnuto, selhávat a to zejména v případě, když – jeden z rodičů není schopen o dítě přiměřeně pečovat; jeden z rodičovských partnerů si tento typ péče nepřál a bylo rozhodnuto proti jeho vůli; rodiče se odstěhují daleko od svých současných domovů; ani přes mediační péči se rodiče nenaucili vzájemně bezkonfliktně komunikovat a navíc vtahují děti do jejich sporů.⁵²

⁵² WARSHAK, R.A., 1995, s. 179–185

4. Sociální ohrožení dětí z pohledu pracovníka oddělení sociálně právní ochrany dětí

4.1. Oddělení sociálně právní ochrany dětí

Následující kapitola sleduje organizaci práce a působnost konkrétního OSPOD, přičemž vychází z výše uvedených obecných, teoretických informací. Činnost pracovníků OSPOD je podřízena zejména výše uváděnému zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, pochopitelně, se ale do činnosti pracovníka OSPOD promítá i řada dalších, právních norem, vztahujících se zejména k ochraně práv dětí a rodiny (viz výše). Pracuji konkrétně na jedné z městských částí v Praze a počet pracovníků oddělení se pohybuje kolem čtrnácti sociálních pracovníků. Shodou okolností jsou na oddělení samé ženy, což je sám

o sobě zřejmě jev, vhodný pro samostatnou diskusi. Správní území je rozděleno na jednotlivé „terénní“ úseky, samostatná pracovníce se věnuje náhradní rodinné péči a jedna pracovníce se specializuje na správní řízení vedená OSPOD. Z výše uváděných teoretických východisek i z praxe, kterou se pokouší práce dále popsat a rozvést, je evidentní, že zaměstnání na popisované pozici je psychicky velmi náročné, vyžaduje dodržování alespoň elementární psychohygieny, ať již například v podobě odborně vedené supervize, či jen pravidelné, společné diskutování o případech třeba u ranní kávy. Neméně důležitý je i pestrý a bohatý osobní život, dobré domácí zázemí a existenční jistota. Z uvedených několika slov je zřejmé, že ačkoli na papíře zabere charakteristika potřeb pracovníka na OSPOD jen jednu psanou řádku, ve skutečném životě se jedná o teze obtížně naplnitelné a jen vzácně se vyskytují všechny v jedné časové etapě. Podle toho se také může lišit i momentální pracovní výkonnost a nasazení jednotlivých pracovníků, jelikož i oni jsou jen lidé se svými problémy a vlastním emočním prožíváním. Přesto lze /dle svých vlastních zkušeností/ konstatovat, že ačkoli práce na uváděné instituci je velmi náročná, vystavující pracovníka nejrůznějším tlakům – ze strany rodičů, soudů, ale například i různých známých a blízkých aktuálně řešené rodiny, pro člověka, kterého uváděná oblast zajímá, se jedná o činnost tvůrčí, plnou nových poznání – takovou, která mě osobně i po mnoha letech praxe přináší naplnění. Neustále se učím a objevuji nové, neustále se poučuji o tom, jak dávno zaběhnuté věci vlastně vůbec nefungují a jak účinná mohou být řešení jiná, nestandardní, jednodušší a přirozenější.

Popis dětí, na které se v České republice vztahuje sociálně-právní ochrana, je zaznamenán v 1. kapitole předkládané práce, pro kterou je zajímavá zejména ta část, kdy pracovníci OSPOD vykonávají funkci tzv. kolizního opatrovníka dětem, kterým se soudem upravují poměry. Jedná se o etapu dětského života, která se nejvíce vztahuje k rozebíranému tématu.

4.2. Kolizní opatrovník

„Jednou z možností, jak u soudu vyslyšet hlas dítěte, aniž bychom je přímo vtáhli do sporu, je ustanovení opatrovníka pověřeného odpovědností spíše chránit zájmy dítěte než pouze hájit věc podle žádostí či direktiv dítěte. Avšak opatrovník se účastní sporu, a proto tato volba nechrání dítě před rodičovskými tlaky zaujmout ve sporu stanovisko. Nejlepším způsobem, jak dětem umožnit smysluplnou roli při formulaci rodičovských plánů a současně je chránit před přímou účastí ve sporu, je zapojit dítě do kooperativních nebo usmiřovacích procesů.“⁵³

Z uvedené citace je zřejmé, jak obtížná je role opatrovníka nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem. Opatrovník má zastávat prospěch dítěte, má brát zvláštní zřetel na jeho přání, musí však často za dítě domyslet i důsledky jeho postojů do budoucna a musí se též zajímat o pohnutky, které dítě k zaujetí jeho postoje vedou. Velmi často mohou být vodítkem dítěte k zaujetí postavení mezi rodiči důvody, které se nepřilíší shodují s jeho vlastním prospěchem. U menších dětí se jedná často o poměrně jednoduchou manipulovatelnost, u starších dětí se na jejich názoru může odrážet i jistá vypočítavost a vidina „pohodlnějšího“ života s jedním rodičem, křížená s nutností dodržování jistých přísnějších norem ve výchově rodiče druhého. Velmi často se ale za přáním dětí skrývá i jejich skutečná touha a přání, které je nutné - ale také velmi obtížné rozpoznat a v situaci, pro dítě více než složitou a nejistou, mu podat ruku, vyslyšet jeho přání a prosadit je u soudního jednání. Pozice kolizního opatrovníka je o to složitější, že zpravidla ten pracovník, který zastupuje dítě u soudních jednání, vede také práci s rodinou mimo soudní síň. To znamená, že musí spolupracovat s rodiči bez ohledu na to, zda se jeho vystupování před soudem shoduje s představami rodičů, či zda působení opatrovníka vyvolává v rodičích spíše pocity nepřátelství a nedůvěry k němu. Tím je vytvořeno podhoubí pro vznikající konflikt mezi opatrovníkem a rodiči. Zejména v těchto situacích se projeví um a zralost opatrovníka – sociálního pracovníka, protože skloubení

⁵³ BAKALÁŘ, E., et al. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem*. Praha : Triton, 2008. 40 s. ISBN 978-80-7387-119-2, s. 24

těchto dvou paralelních postojů v případě bývá často velmi náročná operace. Nezbytná je v této chvíli i podpora nadřízených osob v úřadu, ale i metodicky nadřízených orgánů – v pražských případech Magistrátu hlavního města Prahy a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Předmětem zájmu předkládané práce bude dále mimo jiné i skutečnost, jak je pozice kolizního opatrovníka naplňována – jinými slovy, zda příslušný sociální odbor, který bývá opatrovníkem dětí, pro soudní jednání ustanovován, neplní tuto svou funkci na úkor vlastní sociální práce s dítětem. Pracovník sociálního odboru prošetří, zpravidla na žádost soudu, poměry dítěte. To znamená, že navštíví rodinu a v nejjednodušším případě ověří, zda uváděné informace v návrhu rodičů na úpravu poměrů se shodují se skutečností. K zamyšlení zůstává, kolik toho z jedné návštěvy stačí postřehnout sociální pracovník z dětské psychiky, kolik prostoru v domácím prostředí má pracovník pro intimní, samostatný rozhovor s dítětem a zda se vůbec tyto rozhovory s dětmi opravdu vždy uskutečňují. Zásadní otázkou, kterou má ambici předkládaná práce řešit, však zůstává, zda dítě, které se před soudním jednáním zdálo koliznímu opatrovníkovi jako dobře psychicky i materiálně saturované přijde ještě jednou (nebo vícekrát) někdo zkontrolovat po uplynutí určité doby od ukončení soudního jednání. Z výše popsaných teoretických východisek je zřejmé, že pokud se rodiče dítěte chtějí rozvést, je nutné, aby před rozvodem manželství byly soudem upravené poměry k nezletilým dětem. Dále zákon uvádí, (viz 1. kapitola) že soud může upravit styk dítěte s rodičem nebo s prarodiči a sourozenci... Z toho je zřejmé, že úprava styku nepodléhá primárně soudní úpravě. Právo na kontakt s rodičem a nejbližšími příbuznými je dítěti přiznáno v primárních právních předpisech (př. Úmluva o právech dítěte, 3. Kapitola) a soud v tomto případě upravuje styk výhradně na návrh, přičemž má vždy přednost dohoda rodičů před soudním rozhodnutím. Předkládaná práce se zabývá dále otázkou, jaký je další postup soudu a orgánů na ochranu dětí, je-li podán návrh na stanovení styku. Podáním takového návrhu jedním z rodičů, se mimo jiné zcela jistě společnosti sděluje, že mezi členy rodiny není cosi v pořádku. Jak jinak si lze vysvětlit skutečnost, že jeden

ze zákonných zástupců dítěte se dobrovolně vzdává vlastního výsostného práva rozhodovat o svém dítěti a převádí zmíněné právo na stát? Je evidentní, že v rodině musí cosi selhávat – přinejmenším komunikace mezi členy rodiny. Předkládaná práce se bude dále intenzivně zabývat skutečností, zda po podání návrhu na stanovení styku rodiče s dítětem, soudy „pouze“ rozhodují, anebo zda se zajímají též, proč se rodiče na soud obracejí, jaké jiné, mimosoudní možnosti v této souvislosti využili a jak danou situaci prožívá samotné nezletilé dítě.

4.3. Intervence společnosti při rozpadu rodiny

Pracovníci OSPOD přicházejí do styku s lidmi, kterým se zhroutil rodinný život, mnozí prožívají jedno z nejobtížnějších životních období a bývá velmi náročné vstoupit do jejich intimního, mnohdy roky utvářeného života, který – stejně jako svou pozici v něm, mohou oni sami vidět jediné a výhradně ze svého pohledu, velmi často silně emotivně zbarveného. Nesouhlasit s jejich názorem, udržet si vlastní postoj, pokud možno prospěšný pro přítomné dítě, může znamenat pro jednoho nebo i oba rodiče zradu, pocit, že orgán sociálně právní ochrany dětí jedná proti němu, že straní jeho partnerovi a v poslední podobě se může dostavit i panický strach, že o své dítě nakonec přijde úplně. Takové silné emoční prožívání a nejistota z budoucnosti vede pochopitelně účastníky řízení o úpravu poměrů k chování, které rovněž může vybočovat z jejich standardu – právě z důvodu, že oni sami se ocitli v situaci, která pro ně není běžná a neumí se v ní orientovat. Logicky z toho plyne otázka, jak se v takové situaci může cítit nezletilé dítě, které mělo dosud jedinou jistotu a životní oporu – svoje rodiče. Ti se ale nyní chovají jinak, než je dítě zvyklé, to neumí náhle předvídat jejich reakce a tím je rovněž zmatené. Podobné situace bývají běžné v době, kdy se rozpadá rodinný život, je proto také důležité tyto skutečnosti rodičům popsat a vysvětlit. Pro mne osobně je velmi pozitivní, že nezřídka takové rozebrání situace postačí k tomu, aby se rodiče vrátili do svých původních rolí a začali se opět chovat se vši pokorou ke svému rodičovskému postavení. Takový zásah společnosti ale není dostačující pro každou rodinnou

situaci a proto se i orgán na ochranu dětí obrací na různá jiná odborná pracoviště, která mají možnosti s rodinou odborně a hlavně dlouhodobě pracovat. Existují i jiné organizace na podporu rodičů – takové, jejichž pomoc vyhledávají přednostně matky nebo otcové. Jedná se o organizace, jejichž předním zájmem je většinou podpora klienta (výraznou roli hraje pohlaví), s čímž souvisí i skutečnost, že podobné organizace mohou v rodinných vztazích působit spíše komplikace, než vzájemné pochopení.

Na základě doporučení orgánu sociálně právní ochrany, ale i na základě přání rodičů mohou tedy do rodiny vstoupit i další organizace, které mohou pomoci rodičům řešit jejich velmi náročnou životní situaci odbornou podporou. Je ovšem zřejmé, že zde je namístě vůle rodičů s takovou organizací spolupracovat.

Jedná se zejména o organizace:

- *Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy* – jejich široká škála pomoci, bezplatnost, možnost klientů vystupovat v anonymitě, jejich nízkoprahovost (návštěva zařízení bez doporučení) a spolupráce s právníky, odbornými lékaři i sociálními pracovníky, zajišťuje poradnám snad nejmasovější klientelu ze všech dalších možností odborné pomoci vůbec.
- *Pedagogicko psychologické poradny* - rodina začíná spolupracovat s tímto zařízením buď na přání rodičů, častěji na doporučení školy. Jejich pomoc je rovněž bezplatná, zaměřuje se však toliko na problémy dítěte ať již studijního, či výchovného charakteru.
- *Psychologická pomoc ve zdravotnictví* – poskytují jí zejména lékaři a psychologové v rámci zdravotnických služeb, z velké části je tak jejich pomoc hrazena ze zdravotního pojištění.
- *Soukromé psychologické praxe* – činnost soukromých zařízení záleží zpravidla na rozhodnutí provozovatele poradny, který musí vždy předem absolvovat příslušné vysokoškolské vzdělání.

- *Mediační centra* – v současné době velmi populární metoda, jak dosáhnout v rodinných vztazích jistého konsenzu – cílem mediačního centra je přímo uzavření efektivní dohody mezi účastníky příslušné mediace.
- *Občanské poradny* – nejčastěji se zaměřují na poskytování základních informací klientovy - kde, co a jak získat, zjistit a zařídit (př. státní dávky, právní pomoc a podobně)
- *Intervenční centra pro osoby ohrožené domácím násilím* – jejich úkolem je především pomoci obětem domácího násilí, v budoucnu by měla tato centra pracovat i se samotnými násilníky. Pomoc je bezplatná, též nízkoprahová a zajišťuje též možnost vystupování v anonymitě.⁵⁴

Skutečností je, že i když výčet organizací pomáhajících v době krize rodinných vztahů je poměrně dlouhý, zařízení, která jsou ochotná dlouhodobě pracovat s rodinnou, kde situace je konfliktní a dlouhodobě neutěšená, není mnoho. Jedná se totiž o práci velmi náročnou, dlouhodobou a navíc s nejistým výsledkem. Jediným pozitivem často bývá jen fakt, že si partneři uvědomí, že nejlépe si mohou pomoci oni sami. Tam, kde vztahy jsou vyhrocené a vyžadují zásahy odborníků, se dostávají výsledky většinou až po dlouhodobé spolupráci, někdy se dokonce nedostaví vůbec. Zklamání si odnášejí nejen členové rodiny, ale zcela jistě se dlouhodobé snažení bez efektu odráží i na náročnosti a nárocích na pracovníky podobných organizací.

4.4. Správní řízení v oblasti OSPOD

Z výše uvedených teorií je možné shrnout, že stát ze zákona vstupuje do rodin všude tam, kde je zapotřebí upravit poměry dětí. Má k tomu nástroje státní správy, ale využívá i nestátních organizací. Pracuje s motivačními

⁵⁴ ŠMOLKA, Petr; MACH, J. *Manželská a rodinná trápení z pohledu psychologa a právníka*. Praha : Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-448-9.

programy, ale má i jisté represivní možnosti. Z pohledu sociálně právní ochrany dětí se jedná například o možnost zahájení správního řízení s dětmi, jejich zákonnými zástupci, či jinými osobami, které narušují zdravý vývoj dítěte. Pro předkládanou práci je důležitý zejména § 12 a § 13 zákona o sociálně právní ochraně dětí, podle kterých může správní orgán uložit účastníkovi řízení výchovné opatření, anebo může uložit nezletilému dítěti, či jeho zákonným zástupcům povinnost využít pomoci odborného pracoviště.

Osobně se v posledních letech specializuji na vedení správního řízení v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Nezřídka se správní řízení využívá právě v rozpadajících se rodinách. Mohu ze své praxe zřetelně identifikovat změny, které v posledních letech viditelně vystupují před ostatní minulá úskalí. Výrazná a pozitivní je pro mne změna v chování rodičů žádajících o svěřeni dítěte do jiné péče, než výhradní mateřské. Rodiče přicházejí - daleko častěji než v minulosti, na jednání s naším oddělením podstatně lépe orientovaní a informovaní v rodinné problematice. Přesto, že mne - jako pracovníka chránícího práva dětí, nijak netěší televizní reportáže, či články v bulvárních časopisech o aktuálních „živých“ sporech rodičů o děti, zejména jsou-li navíc děti přímo účastníky natáčení a samy v reportážích vystupují, je zřejmé, že i tato jistá bezohlednost vůči nezletilým dětem, které se aktuálně trápí svou rodinnou situací, má i jisté pozitivum a to skutečnost, že opravdové příběhy lidí přilákaly pozornost ostatních občanů. Zejména ti, kterých se podobná situace týkala, či tušili, že by se jich týkat mohla, se začali o svůj problém zajímat hlouběji a více zkoumali možnosti uspořádání poměrů dětí po jejich rozchodu. Pokud se na oddělení sociálně právní ochrany dětí nedostavili informacemi již vybaveni, velmi často tyto žádali, či chtěli alespoň jejich doplnění.

Dalším výrazným faktorem, který – z mého pohledu, změnil v posledních letech chování rodičů, je též jakési dokazování osobní prestiže. Tento jev zaznamenávám bohužel stále častěji, logicky nejvíce v rodinách, kde rodiče jsou dobře finančně situovaní, zastávají významná pracovní místa, mívají často vysokoškolské vzdělání.

V předchozích pojednáních jsou uváděna zejména teoretická východiska, spojená s pohledem na danou problematiku řadou odborníků, neboli osob, které se dlouhodobě zabývají problémy dětí. Je bezpochyby, že i jejich pohledy mohou být zabarveny jejich vlastními zkušenostmi, které sami prožili. Jedna zásada však ze všech odborných tezí i praktických zkušeností vyznívá jako červená nit a to je zásada „dobré vůle“, chuť se dohodnout a potlačit touhu po pomstě, či ovládnutí druhého pomocí dětí. Pokud se tato stopa z jednání rodičů nevytratí ani po ukončení jejich soužití, bude mít dopad negativních vlivů rozpadu rodiny na jejich děti podstatně menší rasanci, než tam, kde se výše uvedené chování rodičů na delší dobu, někdy i na dlouhá léta zcela vytratí.

Tam, kde v neurovnaných rodinných vztazích převládá nedostatek informací, pomůže většinou intervence orgánu na ochranu dětí, či jiných výše uváděných organizací. V rodině, kde se však vztahy nedaří urovnat z neznámých příčin (jejichž hlavní a jedinou skrytou příčinou bývá často absence vůle k dohodě) a rodiče přitom nevyužívají dostatečně pomoc, která je jim doporučována, může zahájit sociální odbor na návrh nebo z moci úřední správní řízení, ve kterém může uložit výchovné opatření – př. napomene, stanoví dohled nad výchovou nezletilého dítěte, anebo uloží povinnost využít pomoci odborného pracoviště.

Na výchovné opatření „uložení povinnosti využít pomoci odborného pracoviště“, se názory v odborných kruzích dělí na dva hlavní proudy. Zejména se jedná o názor, který zastávají většinou soudci a pracovníci OSPOD – totiž, že možnost přikázat spolupracovat s odborníky je sice jednou z posledních, ale přece jen účinnou možností, jak dostat konfliktní rodinu pod kontrolu odborníků. Z toho důvodu stojí za to ji aktivně využívat. Druhý proud, který reprezentují na odborných poradách většinou psychologové a speciální pedagogové, je názor, že pokud člověk neprojeví vlastní vůli změnit svůj postoj, či pohled na danou věc, nedonutí ho k tomu žádné autoritativní

rozhodnutí. Dodávají, že fyzická přítomnost u terapeuta se míjí účinkem vždy, pokud ji současně nedoprovází i účast duševní.

Z vlastní praxe mohu doplnit, že velmi záleží na tom, kdy a jak se rozhodnutí použije. Souhlasím s tím, že úřední příkázání čehokoli by mělo být vždy až posledním možným řešením. Na straně druhé mohu konstatovat, že za rok 2010 vydal sociální odbor, kde pracuji, celkem jedenáct rozhodnutí o uložení povinnosti spolupracovat s odborným pracovištěm. Vždy se jednalo o dlouhodobé spory rodičů, kterým bylo dlouhou dobu neúspěšně poskytováno poradenství. Ve všech případech byli rodiče právně zastoupeni a doporučení OSPOD zůstávala naprosto bez odezvy. Z jedenácti rozhodnutých případů nepodal ani jeden klient odvolání do rozhodnutí a všichni zahájili spolupráci s odborníky. Tento jev si vysvětlujeme skutečností, že velká pozornost byla věnována odůvodnění rozhodnutí. To by – dle mého názoru, nemělo být konfrontační, ale mělo by vysvětlit, proč byl sociální odbor „donucen“ účastníky řízení (nejčastěji rodiči), aby rozhodl v zájmu jejich dítěte. Za úvahou podrobit se rozhodnutí bez využití možnosti odvolání může být i prostá skutečnost, že totiž právní zástupci věnují poslednímu kroku sociálního odboru – tedy autoritativnímu rozhodnutí, svoji první větší pozornost. Laicky by se předešlá teze dala vysvětlit asi tak, že z přátelského povídání na úřadech, či v jiných organizacích, kde slova plynou a lidé si je mohou vysvětlovat různě, najednou přijde první, vážná úřední listina. Ta dosavadní chování účastníků přesně popisuje a pro klienty právních zástupců, by pro její neplnění, anebo bránění se výroku např. odvoláním, mohly plynout i další nepříjemné důsledky.

Mají, dle mého soudu, pravdu ti, kteří tvrdí, že bez vlastní vůle nelze člověku změnit myšlení. Je ale možné, že i to poslední řešení, když je správně pochopeno, může být rovněž motivem pro žádanou změnu.

5. Praktická část

5.1. Cíl průzkumu

Cílem následujícího průzkumu je zjistit, zda dlouhodobý soudní spor rodičů o jejich nezletilé děti, se dětí zásadně dotýká a zda je možné, že poškozuje i jejich zdravý duševní i somatický vývoj. Průzkum by se měl zaměřit se na skutečnost, zda nezvládnuté soudní spory o děti nesou známky syndromu CAN a zda dětem, které jsou účastny dlouhodobého sporu mezi rodiči, je poskytována dostatečná systémová ochrana. Průzkum bude dále zaměřen i na zmapování toho, jak jsou platné právní normy a možnosti ochrany dětí státem

aplikovány a zda postačují k ochraně dítěte v době přerůstajícího sporu mezi jeho rodiči.

5.2. Pracovní hypotézy

Při výběru pracovních hypotéz jsem vycházela z vlastních praktických zkušeností a z výše popsaných teoretických východisek. Pokusila jsem se pojmenovat závěry, o kterých se domnívám, že se následujícím průzkumem projeví jako pravdivá tvrzení.

1. Každý soudní spor, který se vede ve věci poměrů nezletilých dětí, se dítěte silně emočně dotýká.
2. Pokud je spor dlouhodobý, je jeho působení na dítě o to škodlivější a může dojít i k poškození zdravého psychického a somatického vývoje dítěte.
3. Přesto, že některé spory rodičů přerostou míru určitého standardu, nenesou dopady na dítě přímo známky syndromu CAN.
4. Dětem, které jsou účastníky soudního sporu rodičů, je poskytována dostatečná systémová ochrana.
5. Platné právní normy v naší zemi dostačují k adekvátní ochraně dítěte v době sporu rodičů a jsou též přiměřeně aplikované.

5.3. Použité metody, techniky a postupy

Pro uskutečnění průzkumu, jsem použila následujících metod:

- Pozorování – této metody využívám každý den ve své praxi. Od zadání tématu diplomové práce jsem se zaměřovala zejména na rodiny, u kterých jsem se opakovaně účastnila soudních sporů a ve kterých jsem

- na žádost soudu, anebo z důvodu výkonu sociálně právní ochrany dětí, prováděla šetření v rodině, či jsem s rodinou více spolupracovala – například jsem s nimi navštívila odborné pracoviště.

- Rozhovor – metoda, kterou jsem využila k získání praktických poznatků a zkušeností od osob, které se setkávají profesně s popisovanou problematikou a to z nejrůznějších možných úhlů pohledů. Rozhovory jsem vedla s učiteli, soudci a vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí.
- Případové studie – vybrané skutečné příběhy dětí, které jsem získala studiem spisových dokumentací na oddělení sociálně právní ochrany dětí (jména jsou neúplná a smyšlená)
- Analýza dokumentů – pomocí uvedeného nástroje se zaměřím zejména na statistické údaje vypracované jedním správním obvodem, konkrétně Úřadem Městské části Praha 8 – sociálním odborem, oddělením sociálně právní ochrany dětí, přičemž pozornost bude zaměřena toliko na údaje, které vypovídají o četnosti soudních sporů v probírané oblasti. Zohledním i statistické údaje uváděné Ministerstvem práce a sociálních věcí, kde bude pro mne důležité kritérium, zda počty soudních řízení o děti mají stoupající, či klesající tendenci.

Domnívám se, že zvolenými technikami jsem schopna vytvořit celek prakticky získaných validních i reliabilních informací, se kterými bude možné dále pracovat a vytvořit závěry, které by ve svém důsledku mohly pomoci dětem, které se staly obětí soudních řízení.

5.4. Harmonogram postupu

Dle zadaných cílů a předepsaných hypotéz, se za pomoci teoretických východisek i vlastních zkušeností v oboru, pokusím sestavit pro následující

průzkum soubor, který bude zasahovat do všech nejfrekventovanějších oblastí, které se probírané tematiky dotýkají. Do průzkumu hodlám zahrnout samotné účastníky soudních řízení včetně dětí. Informace tohoto druhu plánuji získat nejvíce metodou případových studií. Průzkum musí nutně obsahovat i názory a zkušenosti odborníků, kteří do problémů rodiny vstupují v nejrůznějších rolích. Jejich zkušenosti, názory, ale i jejich konkrétní působení v jednotlivých případech pak porovnam, s jejich zákonnými možnostmi. Zdrojem informací v této oblasti pro mne budou opět zejména případové studie, ale rovněž rozhovory vedené s odborníky.

V zaznamenávání průzkumu nejprve zmapuji výsledky vlastního pozorování. Asi sedm měsíců se u soudních jednání a při šetření v rodinách zaměřuji na to, jak děti prožívají soudní spor svých rodičů, zda a jak jim zasahuje do osobního života a zda mají s kým takovou situaci řešit, když jejich rodiče jsou příliš zaměstnaní sami sebou. Pro doplnění porovnam své pozorování studiem jednotlivých případů. Ze spisového materiálu oddělení sociálně právní ochrany dětí vyberu případy, které budou časově aktuální a budou zcela souviset s probíranou problematikou. Touto cestou získám bezpochyby dostatek poznatků, díky kterým budu moci položit adekvátní otázky v rozhovorech s odborníky, které budou následovat. V závěru, pro doplnění informací, zmapuji číselně přibližný počet dětí v jednom správním obvodě, kterých se ohrožení soudním sporem vlastních rodičů může dotýkat. Získané informace dále porovnam s teoretickými východisky, s ohledem na zadaný cíl a uvedené hypotézy. Z provedeného průzkumu vyvodím závěry, pomocí kterých ověřím, zda se podařilo počáteční hypotézy potvrdit, či vyvrátit. Na základě konečných výsledků a informací se pokusím sestavit taková doporučení, která najdou využití v praxi a která přispějí k ochraně dětí, které se stanou rukojmím vlastních rodičů v době jejich rodinných soudních sporů.

5.5. Charakteristika souboru

Do souboru jsem podle věku zahrnula osoby všech věkových kategorií. Nejmladšímu byly - v době mého zkoumání, čtyři roky, nejstaršímu potom více než 65 let. Jedině takové věkové rozpětí dokáže obsáhnout pohled na danou problematiku ze všech věkových pohledů, protože všechny věkové kategorie se na poměrech dítěte v nesnázích mohou podílet a zasahují do něj.

Soubor může být dále rozdělen z hlediska rolí každého jedince v dané problematice. Soubor obsahuje jedince, kteří prožívají aktuální spor svých rodičů o jeho osobu, zahrnuje též samotné rodiče, kteří spor vedou. Je nutné, aby soubor zahrnul i odborníky, kteří do rodinné situace vstupují v různých situacích a s různým postavením a posláním. Za nejdůležitější ze souboru z oblasti odborníků, považuji například renomovanou soudkyni opatrovnických kauz, s mnohaletou praxí – JUDr. Hanu Novou. Soubor dále obsahuje názory, psycholožky, která pracuje na oddělení sociálně právní ochrany dětí a podílí se na psychické podpoře dětí, jejichž život je narušen mimo jiné i soudními spory nebo názor vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí s mnohaletou praxí.

5.6. Analýza dat

5.6.1. pozorování

Sedm měsíců jsem u soudních jednání, kterých jsem se účastnila jako kolizní opatrovník, vybírala a potom dále pozorovala jednání o úpravě poměrů dětí, kde rodiče nebyli na poměrech svých dětí dohodnuti a kde vše nasvědčovalo tomu, že mezi nimi již panuje, či začíná panovat spor o děti. Do předkládané práce jsem nakonec vybrala deset případů. Z toho čtyři, kde se jednalo o úpravu výchovy a výživy k nezletilým dětem, čtyři případy, kde se rodiče soudili o úpravu styku dítěte s rodičem, který neměl dítě svěřené do péče a dva případy, se týkaly soudního řízení o změnu výchovy. V době ukončení diplomové práce nebyl ani jeden ze soudních řízení ukončen. Přesto,

že ve všech případech byla rodičům opakovaně doporučována odborná pomoc, odbornou spolupráci se podařilo zahájit pouze v jednom případě z deseti. Tato spolupráce musela být navíc nařízena rozhodnutím ve správním řízení. Zahájení správního řízení musí vždy předcházet prokazatelné pokusy o dobrovolnou spolupráci rodičů s odborníky. Pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí tak rodiče opakovaně vyzývají, doporučují a předávají kontakty. Zajímavé bylo, jak obratně se rodiče vlastní iniciativě na řešení sporu umějí vyhýbat – tu nemají finanční prostředky na zaplacení mediátora, jindy nemají důvěru k doporučovanému zařízení. V jiných případech se neshodnou se svým rodičovským protějškem na doporučovaném zařízení – v jednom případě dokonce otec požadoval po sociální pracovníci, aby pro ně našla mediátora, který bude přesně v polovině cesty mezi bydlišti obou rodičů, bude středního věku a bude to muž. Ve všech případech vodil alespoň jeden z rodičů dítě k psychologům, někdy i psychiatrům. Všichni rodiče byli právně zastoupeni, což je stálo jistě více finančních prostředků, nežli mediační konzultace. Přesto se ani jednomu z rodičů prokazatelně nechtělo s odborníky začít spolupracovat. Nejčastěji působili, že pomoci odborníků nevěří. Přesto mě v rámci pozorování napadl opak – nebojí se, že by jim mohlo být pomůženo?

5.6.2. rozhovory

Na probírané téma jsem vedla rozhovory s řadou odborníků, kteří vstupují do života dětí a zaznamenávají, či se snaží pomoci řešit situaci dětí, kteří jsou účastníky sporu rodičů o ně samotné. Pro rozhovory jsem měla připravených pět základních otázek, dále jsem však vždy ponechala i účastníkům rozhovoru možnost hovořit samostatně na dané téma. Z otázek mě zajímalo zejména, zda se, dle účastníků rozhovoru, spory rodičů o nezletilce emočně dotýkají samotných dětí a zda rychlost v rozhodování hraje v oblasti působení na děti nějakou roli. Zajímalo mě dále, zda – pokud se soudní spory rodičů dětí skutečně dotýkají, zda mohou přerůst až v syndrom CAN. Dozvěděla jsem se i odpovědi na otázky, zda právní normy v naší zemi jsou dostatečné a zda jsou i

přiměřeně aplikované. Pro předkládanou práci jsem nakonec vybrala tři rozhovory a to s opatrovnickou soudkyní, vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí a s psychologkou oddělení sociálně právní ochrany dětí.

- Rozhovor s opatrovnickou soudkyní Obvodního soudu pro Prahu 8 JUDr. Hanou Novou⁵⁵. Jedná se o renomovanou soudkyni s mnohaletou soudní praxí v daném oboru. Podílí se aktivně na vytváření adekvátních právních norem v naší zemi, které se zabývají problematikou rodinného práva a nezletilých dětí. Své názory a praktické zkušenosti hojně publikuje. Má bohaté zkušenosti nejen z opatrovnického soudnictví v České republice, ale absolvovala i několik stáží mimo Českou republiku a tak je schopna i kvalifikovaně porovnat průběh soudů o děti v naší zemi a v zahraničí. JUDr. Nová ve svém rozhovoru poukazuje zejména na změny, které shledává v posledních letech. Do soudní síně se stále častěji dostávají rodiče, kteří bývají zastoupeni renomovanými advokáty, spory o děti, se pro nekonečné návrhy na doplnění dokazování neúměrně prodlužují – v průběhu takto dlouhých řízení přibývají i další návrhy ohledně úpravy poměrů, takže se nejednou stane, že z jednoho návrhu, který byl na počátku řízení podán, je nakonec rozhodováno o dalších mnoha jiných návrzích, které účastníci řízení vznášejí v průběhu řízení. Jedná se přitom často spíše o „pomstu“ druhému z rodičů, nežli o skutečnou potřebu podaného návrhu. Jednání jsou pak téměř nekonečná. Dále pak zpravidla probíhají odvolací řízení, přičemž výjimkou nebývá ani ta skutečnost, že dříve, než odvolací soud stačí rozhodnout, jsou na Obvodní soud - ve stejné věci, podány návrhy nové, mnohdy například v podobě návrhů na vydání předběžných opatření. Děti, které soudkyně na dané téma musí vyslechnout, bývají často rozpačité, je patrné, že nechtějí poškodit žádného ze svých rodičů,

⁵⁵ Záznam rozhovoru viz příloha C

jindy je naopak evidentní, že jsou ochotné ve prospěch jednoho z rodičů u soudu lhát a vymýšlet si, což je pro ně nakonec vždy také nepříjemný a traumatizující úkon. Soudkyně přitom zastává názor, že rychlost v opatrovnickém řízení má mnohdy dokonce přednost před přesností. Rozhodnutí soudu ve vyhrocených rodinných vztazích nastolí totiž stabilitu a ukončí instabilitu. To je pro nastolení nových rodinných pravidel a následného klidu to nejdůležitější. Stanovování soudních znalců se stalo v posledních letech rovněž častým, ale prodlužujícím úkonem, bez kterého se rozhodování o dětech neobejde. Zásadní nešvar pak ale shledává soudkyně ve znaleckých posudcích, které jsou vypracovávány tak zvaně na objednávku. Rodič zaplatí znalci za vypracování posudku, který je následně tendenční a tím napáchá v řízení o děti značné zlo. Soudkyně k takovým důkazům přihlíží jen málo, nejčastěji vůbec. Soudkyně Nová se domnívá, že v naší zemi je adekvátní zákonná úprava, která by – při správné aplikaci mohla lépe a rychleji řešit spory rodičů o děti. Poukazuje však na to, že jednání o dětech jsou veřejná – při jednáních se probírají nejintimnější otázky dětského života a přitom v jednacích sání může sedět kdokoli. Procesní stránku opatrovnického soudnictví pak shledává jako nepřiměřeně formální – ve srovnání s jinými zeměmi – například Německem nebo Švédskem.

- Dalším rozhovorem, který jsem se rozhodla použít v diplomové práci, byl rozhovor s vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí v Praze 8 – paní Danielou Tomášovou⁵⁶. Dominantou jejího sdělení byla skutečnost, že v posledních letech zaznamenává zásadní změnu v klientele oddělení, které vede bezmála dvacet let. Rodiče přicházejí podstatně více informovaní o svých právech a podstatně více agresivně se jich domáhají. Na jedné straně se může jednat o

⁵⁶ Záznam rozhovoru viz příloha D

jev příznivý, kdy rodiče se zajímají o možnosti jak si i při rozpadu rodiny zachovat co nejvíce rodičovských kompetencí, na straně druhé však tato jejich snaha mnohdy vede jejich jednání, která již nemají nic společného se skutečným zájmem a blahem dětí. Mezi nové metody práce, řadí vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí, tak zvané případové konference. Ty její oddělení pořádá ve složitých a dlouhotrvajících případech. Účastní se jich všichni odborníci, kteří v konkrétním individuálním případě přicházejí do styku s dítětem a mohou jeho situaci posoudit z vlastního úhlu pohledu. Poznatky odborníků se následně vyhodnocují a vznikají doporučení pro další práci s rodinou. Téměř pravidelně se konferencí účastní pracovníci školských zařízení, která děti navštěvují a pediatři. Jedná se o instituce a pracovníky, kteří do dětského života patří a mohou velmi dobře posoudit změny, které do života dětí vnesl soudní spor. Téměř vždy se u těchto dětí objevují změny v chování, v prospěchu, často se přidávají psychosomatické potíže. I vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí hovořila o znalcích v daném oboru, aniž by byla na ně tázána. Uvedla, že pořizování znaleckého posudku bývá zdlouhavé, často s výsledkem, který stejně neřeší nastalou situaci. Rodiče vycházejí velmi často ze znaleckého posouzení jako - oba schopni pečovat o své děti, jako rodiče, kteří mají ke svým dětem kladný vztah a jako rodiče, ke kterým i jejich děti mají kladný vztah. I paní Tomášová poukazuje na výskyt znaleckých posudků na objednávku. Zdůrazňuje též i ne vždy korektní působení nestátních organizací. Ta se totiž, bez jakékoli objektivit a ohledu na děti samotné, staví na stranu jednoho z rodičů. Takové organizace shledává vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí na obou rodičovských stranách – tedy na straně otců, které jsou možná známější, ale stejně tak se objevují i na straně matek. Nově se objevuje například i zneužívání obvinění z domácího násilí. Pokud potom, do rodičovského sporu, vstoupí na

ochranu otce otcovská organizace a matku začne ochraňovat zase organizace zaměřená na problém domácího násilí, bývá řešení v rodině téměř nemožné. Obětí jsou však vždy a jednoznačně společné děti rozhádaných rodičů. Zákonné normy v naší republice by vedoucí OSPOD považovala za dostatečné, ale problémy sledává v jejich aplikaci. Ze svého pohledu sledává nejzásadnější problém v počtu případů na jednu pracovníci OSPOD. Pracovnice OSPOD je nucena řešit jen ty nejvyhrocenější spory. Vždyť jeden komplikovaný případ, kde je vyhrocený rodičovský spor - rodiče jsou právně zastoupeni a do případu vstoupí ještě další organizace, vyžaduje takovou pozornost pracovníce OSPOD, že po určitou dobu ji zcela zaměstná a vyřadí z dalších případů. Rodiče i jejich právní zástupci hojně využívají možnost elektronické komunikace se sociální pracovníci. Na jednu stranu se jedná o rychlé a operativní spojení, na straně druhé zapálený rodič sedící u počítače zaměstná rovněž sám o sobě jednoho samostatného pracovníka. Přitom se jedná o sdělení, na která nabývají jednoduché odpovědi. Rozčilený rodič píše emotivní sdělení například v pozdních nočních hodinách a druhý den ráno již kontaktuje vedoucí oddělení s tím, že od příslušného pracovníka nedostal ještě stále odpověď. Naléhavost potom umocňuje tím, že pracovníky orgánu na ochranu dětí nezajímá, že jeho dítě je ohrožené. Jakoby přitom zapomínal, že za zdravý vývoj vlastního dítěte, je zodpovědný nejvíce právě on sám. Pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí však musí zpracovávat několik stovek případů. Proto vždy uvítá bezproblémovost úpravy poměrů a snadno přehlédne symptomy, které nasvědčují tomu, že ona bezproblémovost je jen velmi křehká nebo povrchní a z toho důvodu se zanedlouho s rodinou shledá znovu. To už ovšem v situaci, kdy náprava bývá složitá. Podle vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí se spory rodičů o děti dotýkají dětí samotných velmi intenzivně. Sama měla mnohokrát

možnost sledovat v přímém přenosu, jak se dítě, zmítané dlouholetým sporem rodičů mění, jak mu přibývá psychosomatických potíží a jak se následně v dospívajícím věku, stane dokonce klientem vedlejšího oddělení jejího úřadu – oddělení kurátorů pro mládež⁵⁷. Je přesvědčena, že rodiče zapálení pro svůj boj, jsou schopni své jednání zavést tak daleko, že ve vztahu k jejich dítěti, vykazuje i známky syndromu CAN. Byla mnohokrát svědkem toho, kdy dítě, o kterém jeden z rodičů tvrdil, že se bojí druhého rodiče a má k němu odpor, po několika letech skutečně naplnilo – tehdy ještě nepravdivé, tvrzení jednoho z rodičů. Nejedná se o chování, které by bylo trestné, nedá se dokázat ani přesně kontrolovat. Jedná se rozhodnutí a vůli každého z rodičů, jakým způsobem přistoupí k tak posvátné roli, jako je role rodičovská.

- Rozhovor s psychologkou PhDr. Janou Novákovou⁵⁸; již jen potvrdil vše, co je výše uvedeno. Děti, se kterými v rámci spolupráce s oddělením sociálně právní ochrany dětí pracuje, zásadně trpí dlouhými soudními spory jejich rodičů. Projevují se psychosomatické potíže, později výchovné problémy, zhoršení prospěchu. Nejednou zaznamenala útěk z domova, či dokonce pokus o sebevraždu. To jsou, dle psychologky, jasné důkazy, že děti jsou svými rodiči poškozované. Nejefektivnější pomoc, která by měla vzejít z rodiny, se však nedostavuje. PhDr. Nováková popisovala, jak se pokouší rodičům vysvětlit, v čem a jak mohou svému dítěti pomoci. Nejčastěji však bývá ve svých doporučeních odmítána tam, kde vyžaduje kompromis, ústupek, či vstřícnost rodiče samotného. Najednou, jakoby začala hovořit jinou řečí, rodič jí nerozumí, nechápe její sdělení. Nejlevnějším řešením pro neochotného rodiče

⁵⁷ Oddělení, které zabývá výchovnými problémy a trestnou činností mládeže

⁵⁸ Záznam z rozhovoru viz příloha E

potom bývá poukázání na skutečnost, že je zaměstnána na stejném úřadě jako jsou pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí a tudíž jen sděluje to, co chtějí ony. K právním normám se psychologka nevyjadřovala, jelikož uváděla, že nejsou středem jejího zájmu a neumí je kvalifikovaně posoudit. Ohledně jejich aplikace však poukazovala na to, že děti uprostřed sporu mezi rodiči rozhodně nejsou řádně ochráněné. Nejčastěji ty nejtěžší chvíle prožívají sami – doma, ve svém pokoji. Tedy v místě, kde ještě donedávna cítili zázemí, bezpečí a jistotu. Nevolají o pomoc, protože nechtějí ubližovat svým nejbližším – ti je ale, pro své vlastní starosti, často vůbec nevnímají.

5.6.3. Případové studie⁵⁹

Za dobu své praxe jich znám bezpočet. Pro předkládanou diplomovou práci jsem vybrala čtyři. Jedná se o děti předškolního, mladšího školního a staršího školního věku. I když soudní spor rodičů je veden od několika měsíců, po mnoho let, prožívání dětí v podmínkách domácího konfliktu je téměř totožné – bez ohledu na věk, či pohlaví dětí.

➤ *Příběh Martina:*

Martin se narodil rodičům – Zuzaně a Bořkovi, kteří by se dali zařadit do kategorie rodičů „starších“ – oběma bylo v době narození syna již přes čtyřicet let. Štěstí, které oba rodiče prožívali od narození jediného a zdravého dítěte, však vydrželo jen cca šest let. Po té rodiče zjistili, že mají každý jiný pohled na život, na výchovu syna a konečně i na to, jak by měl vypadat jejich životní partner. Zuzana vyzvala Bořka, aby opustil jejich společnou domácnost. Bořkovi se zhroutil svět. Zuzanu miloval, navíc v – až doposud společném domově, zanechával svého prvorozeného potomka a tušil, že také jediného. Propadl panice, choval se tak, jak člověk nezmítaný emocemi může jen těžko

⁵⁹ Případové studie jsou vybrané ze spisových dokumentací OSPOD při Úřadu městské části Praha 8, oddělení sociálně právní ochrany dětí, jména osob jsou smyšlená

pochopit. Výsledkem jeho snažení byla skutečnost, že se Zuzaně ještě více odcizil – co více, v jejich očích shledával čím dále častěji pohrdání vlastní osobou. Zuzana si zakrátko (anebo možná ještě během vztahu s Martinem) našla nového partnera. Bez zábran a dokonce by se dalo říci, že s chutí, se s ním ukazoval v přítomnosti Bořka, kterému dávala též najevo, že její nový partner bude pravděpodobně i lepším otcem pro jejich společného syna. To dovádělo Bořka k šílenství. Snažil se, někdy laskavostí a prosbami, jindy scénami a křikem získat zpět nejprve Zuzanu i syna, později už jen syna. Při rozpadu společné domácnosti podala Zuzana návrh na svěřeni syna do své péče. Bořek trval na soudním rozhodnutí o stanovení styku se synem, neboť trpěl oprávněnou obavou, že matka jeho syna mu bude setkávání s Martinem spíše komplikovat, nežli usnadňovat. Dnes je Martinovi 13 let a soudní řízení stále trvá. Původně byl nezletilý Martin svěřen do péče matky a otcí bylo stanoveno výživné i termíny pro uskutečňování jeho styku se synem. Setkávání Martina s jeho otcem provázely a provází stále problémy. Setkávání se, dle rozhodnutí soudu, od samého počátku nedařila uskutečňovat a to nejčastěji pro údajné nemoci nezletilého Martina. Jednou měl chřipku, jindy nebyl v pohodě po psychické stránce. Občas se nepodařilo předat nezletilého, protože dle otce mu v místě bydliště syna nikdo neotvíral, dle sdělení matky, se pro změnu otec pro syna vůbec nedostavil. V nejednom případě neměl otec syna dle rozhodnutí soudu proto, že byl na ozdravném pobytu s matkou mimo Prahu, jindy ho zase bolelo břicho. Tak se stalo, že když už se přeci jen Bořek domohl setkání se synem, ten už byl jiný, než Martin, který s ním žil šest let ve společné domácnosti. Současný Martin byl posmutnělý, zamlklý – chtěl se vrátit k matce, anebo se naopak choval k otcí nevybíravým způsobem. Vyčítal mu, že ubližuje mámě a že ho nemá rád, neváhal mu opakovaně sdělit, že jeho otcem je nový partner matky. V té době již měla celá rodina odbornou psychologickou pomoc, zasahovaly soudy i oddělení sociálně právní ochrany dětí. Zuzana působila ve své roli bezbranně. Byla slabá – trápená úporným otcem svého dítěte, před kterým jí naštěstí ochraňoval její nový partner. Dětská lékařka na žádost OSPOD sdělila, že matka se k ní dostavuje se synem

v pravidelných intervalech a žádá – nesmyslně, vystavení potvrzení, že její syn je nemocný – zpravidla se jedná vždy o nemoc v termínu, kdy se měl Martin setkat se svým otcem. Lékařka uvedla, že Martina nemocného nikdy neshledala. Zuzana ihned po té změnila pediatričku a zprávy nové lékařky již dále uváděly jen informace v tom smyslu, že Martin je psychicky labilní, má psychosomatické potíže, které souvisí s tím, že nechce chodit ke svému otci. K těmto zprávám se s přibývajícími léty přidávaly zprávy další – tak, jak je Zuzana shromažďovala – řada psychologů, učitelů i známých a příbuzných rodiny (jen ze strany Zuzany – př. její nový partner) – ti společně potvrzovali, že Martinovi škodí setkávání s jeho otcem. V tu dobu už to tak vlastně skutečně bylo. Martin měl okousané prsty u rukou do krve, trpěl nevysvětlitelnými bolestmi břicha. S otcem si už vůbec nerozuměl, dělal mu naschvály, provokoval ho k hádkám, po kterých zavolal matce a prosil ji o pomoc a odvoz od otce domů. Nový partner matky pro Martina vždy ochotně dojel a nevlastního syna zachránil.

V současné době se rodiče soudí o syna již 7 let. Byly dvakrát vypracované znalecké posudky z oboru psychologie a psychiatrie, Martin je v péči psychiatrů. Bořek je psychicky vyčerpaný, ekonomicky likvidovaný hrazením soudních výloh. Lidsky je znechucený tím, že nechtěl v životě nic, než se radovat se svým synem – to stálo duševní zdraví jeho i jeho syna. Zuzanu podezřívá, že syna vodí k psychiatrům záměrně a jeho syn zneužívá léky. Požádal o pomoc – psychiatrička, která údajně léky předepisovala, si za svým názorem nestála a po kontaktu se sociální pracovnící OSPOD Martinovi léky vysadila. Otec podal k soudu návrh na udělení zákazu matce, aby syna vodila k dalším psychiatrům. Řízení není skončeno. Bořek prožívá ekonomický kolaps, ztrátu vlastní důstojnosti a konečně i bolestné odmítání vlastním dítětem. Hledá pomoc, kde se dá, všude najde pochopení, nikdo mu však pomoci nemůže. Radikální pomoc Bořkovi, by totiž s sebou nesla obrovský a riskantní zásah do – již tak labilního, duševního zdraví jeho syna. To nechce nikdo, ani soud dopustit. OSPOD vyslovil ve správním řízení Zuzaně

napomenutí za její chování. Je zřejmé, že navenek slabá žena se rozhodla, že promyšleně a cílevědomě docílí „výměny“ otců u svého syna tak, jak ona vyměnila vlastní partnery. OSPOD přikázal oběma rodičům spolupracovat s odborníky, soud uložil Zuzaně zatím 30 000,- Kč pokuty, za zmařené styky Martina s otcem.

Jak skončí Martin ve své dospělosti? Jak je mu pomoci? Z velmi očekávaného a chtěného dítěte se stal jedinec štvaný vlastními rodiči. Ten – dle sdělení psychologů, neumí standardně řešit problémy, je přecitlivělý, má sklon psychosomatickým potížím. K tomu, přichází do věku dospívání, s naprosto narušeným vztahem se svým otcem a s nadměrnou závislostí na své matce. Pomoc v nastalé situaci, bez nepřiměřeného zásahu do života nezletilého Martina, je téměř nemožná. Intervence společnosti mohla ale nastat – dle mého názoru, na samém počátku příběhu. Zuzana chtěla začít nový život s novým partnerem. Soud neměl autoritativně rozhodnout o poměrech nezletilého Martina, ale měl trvat na dohodě rodičů – s tím, že jim měla být dána alespoň rok lhůta na to, aby za pomoci odborníků předvedli, jak bude jejich rodičovská spolupráce na výchově syna vypadat. Zuzana by možná – motivována snahou žít v novém vztahu, vynaložila daleko více osobního úsilí pro to, aby se Martin bez problémů a hlavně přirozeně setkával se svým otcem a mohl si tak vytvářet naprosto standardní a zdravý vztah k druhému rodiči.

➤ *Příběh Sarah*

Sarah se narodila jako první dítě svým poměrně mladým rodičům. Katce bylo 23 let, Janovi necelých 30. Jan byl profesionální fotbalista. V době, kdy se začíná vést spisová dokumentace nezletilé Sarah na oddělení sociálně právní ochrany dětí, začíná Jan pracovat jako fotbalový trenér (ne právě úspěšný). Od narození dcery býval Jan velmi často mimo rodinu – tréninky, soustředění, zápasy a turnaje – to vše velmi často mimo domov a v době několika dnů i týdnů. Katka si zvykla, že bývá s dcerkou doma sama, žily spolu a obě se radovaly, když byl táta doma. To se snažily užít si společné chvíle, přičemž

hlavní slovo ve výchově a péči o malou Sarah měla vždy Katka. Janovi to přišlo normální – byla s ní 24 hodin denně, malá na ní byla zvyklá.

Později se Janovi přestalo dařit v jeho fotbalové kariéře. Dnů, kdy byl doma s rodinou, bylo čím dál více. V rodině však zdaleka nepanovala taková idyla, jako když byl doma vzácnější. S Katkou byli častěji v konfliktu než v harmonickém vztahu a tak se rozhodl, že svůj přebývajíc čas bude věnovat dceři – doufal, že to nakonec i Kateřina ocení. Opak se stal pravdou. Katka byla na dceru zvyklá, nevěřila otci svého dítěte, že se dokáže o Sarah postarat stejně dobře jako ona. Mezi rodiči vznikaly konflikty, které hraničily s domácím násilím. Sarah nejednou přihlížela hádkám rodičů schovaná pod kuchyňským stolem. Kateřina podala k soudu návrh na svěření dcery do její péče. Janovi se definitivně zhroutila fotbalová kariéra a chtěl se věnovat dceři – chtěl ji mít v péči také. Mezi rodiči se rozhořel boj o dítě. Jan trval na tom, aby vše ohledně dítěte „bylo spravedlivé“. V dokumentaci se například píše, že když jednou pracovnice sociálně právní ochrany dětí odcházela z rodiny, stála s oběma rodiči před domem, od kterého vedla jen jedna cesta. Jan nabídl pracovnici, že ji odveze autem – to pracovnice OSPOD odmítla, matka šla pěšky. Sociální pracovnice neměla na vybranou a musela jít krátký čas od domu společně s Katkou – Jan si následně stěžoval, že s ním pracovnice autem nejela a s matkou šla pěšky – to nebylo spravedlivé. Rodiče byli pro boj tak zapálení, že jim naprosto unikaly změny v chování jejich čtyřleté dcery. Už byla šikovná – udržovala osobní hygienu bez problémů, ale najednou se začala občas pomočovat. Rodičům nepřišlo divné, když dcera v jednom pokoji objímala matku a do vedlejšího pokoje občas odběhla, aby pohladila otce a tajně mu pošeptala, že ho má ráda. Pod vedením sociálních pracovníků si rodiče určili pravidla užívání bytu i časy, jak budou pečovat o dceru do doby, než rozhodne soud. Rozdělili byt, určili doby, kdy bude Sarah v péči otce a kdy v péči matky. Na oddělení sociálně právní ochrany dětí zanedlouho telefonovala ředitelka mateřské školy, kam nezletilá Sarah docházela. Sdělovala, že dívka je jiná, je ve školce smutná - což až donedávna nebyvalo,

chová se roztěkaně, začala se pomočovat, bývá často nemocná. Mezitím se rodiče dostávají k soudu a oba se tam snaží prokázat, že dcera chce být právě a jenom s ním, že jeho rodičovský protějšek je k výchově nezpůsobilý a jedine s ním bude dceři dobře. Katka mezitím navštívila s dcerou několik psychologů – všichni potvrdili, že u nezletilé Sarah se projevuje tak zvané reversní chování – začíná se chovat, tak jako když byla o rok o dva mladší a že tento její projev je spojený s chováním rodičů k ní i k sobě navzájem.

Soudní řízení o nezletilou Sarah není skončeno a čeká se na výsledky znaleckých posudků z oboru psychologie i psychiatrie.

➤ *Příběh Helenky*

Simona si moc přála mít s Liborem dítě. Už byla velmi nervózní, že má problém s otěhotněním, když se dozvěděla, že je v šestém týdnu těhotenství. Byla šťastná a o radostnou novinu se ihned podělila se svým manželem Liborem. Oba se těšili na narození holčičky. Libor chápal, že od doby, kdy se Simona dozvěděla o svém těhotenství, byl naprosto přerušen jejich partnerský sexuální život. Simona se bála, aby na děťátko nebyla přenesena infekce, aby se něco neporušilo v jejích orgánech – prostě chtěla bezpečí pro miminko. Po narození krásné holčičky Helenky se ale situace nezměnila. Zatímco jiné ženy prožívají po porodu šestinedělí, Simona měla – dle Libora snad dvacetinedělí a i po té byla často unavená, bála se infekcí, neměla náladu. Její nadměrný sklon k čistotě se projevoval i směrem k její dceři. Nikdo si nemohl Helenku pochovat, kromě babičky ze strany matky. Když přišel Libor z práce domů, konala se asi hodinová procedura, než si mohl dceru pohladit, někdy krátce pochovat. Taková změna partnerky se Liborovi brzy začala zajídat. Simoně vyčítal její úzkostnost a nadměrný sklon k čistotě, ona jeho zase obviňovala, že nemá rád své dítě a žárlí na vlastní dceru. V krátké době požádala Simona o rozvod a tak i o úpravu poměrů ke své dceři. Libor souhlasil – věděl, že ani on už nechce se Simonou být, našel si jinou partnerku a byl si vědom i toho, že Helenka je na matce stále závislá – byly jí dva roky. Souhlasil u soudu s tím, že

dcera bude svěřená matce a on se s ní bude vídat každý druhý víkend. Rozhodnutí soudu tak vzhledem ke shodě rodičů netrvalo dlouho a spisová dokumentace nezletilé Heleny byla založena mezi momentálně vyřešené případy. Asi do roka obdržel OSPOD oznámení od policie ČR, že nezletilá Helena se stala obětí sexuálního obtěžování, přičemž podezřelý z tohoto činu, je její otec. Soud vydal předběžné opatření, kterým byl okamžitě zakázán styk otce s dcerou. Heleně byly tři roky – je to věk, kdy si dítě brzy odvykne na otce, kterého už tak vídala jen málokdy (jak se později ukázalo). Vyšetřování pokračovalo, avšak nebylo nic, co by nasvědčovalo, že oznámení, které podala na policii Helenčina matka je pravdivé. Znalci dokonce označili za autora kreseb, které měla vytvořit Helena (kde byly vyobrazené sexuální motivy) její matku. Soud reagoval nařízením styku Heleny s otcem, za asistence pracovníků Fondu ohrožených dětí. I když se Helena s tátou dlouho neviděli, dcera skočila otci do náruče ihned, jak ho viděla. Když se po schůzce rozcházel, vrátila se k němu (dle popisu pracovníce FOD) a šeptala mu do ucha, aby jí příště přinesl barbie, princeznovskou korunu a zrcátko. Chovala se naprosto spontánně, ze setkání s otcem měla radost. Matka se však s rozhodnutím soudu a s pokračováním vyšetřování nechtěla spokojit. Soudem stanovený styk dcery s otcem se opakovaně nemohl konat – pro nemoc nezletilé Helenky, pro její nechuť ke styku jít (dle telefonického sdělení matky) nebo pro pracovní vytíženost matky. Pracovnice FOD v dokumentaci popisuje, že když už se matka s dcerou dostavila, do jejich zařízení přišla jako usměvavá holčička – matka s ní však před místností, kde čekal otec, hovořila – Helena náhle posmutněla, matka ji držela za ramena a opakovala, ať se nebojí, ať to vydrží... Styky potom probíhaly čím dál hůře – Heleně již byly čtyři roky, když na něj při styku křičela „... že jí stejně ukazoval pind'poua a je to pravda a je!...“ Po té k němu nezřídky běžela, klidně ho objala a chtěla, aby jí zase postavil hrad z knížek nebo aby s ní hrál na babu. Libor chování své dcery stále hůře snášel. Trápilo ho i policejní vyšetřování z činu, který byl pro něj ponižující. Od setkávání s dcerou nakonec raději ustoupil.

➤ *Příběh Karolíny*

Karolína se narodila rodičům, kteří již měli zkušenosti z předchozích partnerských vztahů. Její otec – Miloš, již měl jednu dceru z předchozího manželství. Matka Pavlína, měla již za sebou rovněž jeden manželský neúspěch, děti se však z tohoto vztahu nenarodily žádné. Oba rodiče nezletilé Karolíny mají vysokoškolské vzdělání.

Po narození dcery nabyla Pavlína dojmu, že již nebude chodit do zaměstnání. Miloš zajišťoval rodinu po ekonomické stránce více než slušně a tak se rozhodla, že svůj čas bude věnovat jejich společné dceři. Po dobu několika prvních let bylo vše v pořádku. Když byly Karolíně asi čtyři roky, začala si Pavlína stále více všímat, že ji ponižuje říkat si Milošovi o vše, co chtěla do rodiny koupit a čím dál více jí to vadilo. Miloš zase shledával, že jejich dcera je již velká, mohla by chodit do mateřské školy a Pavlína by se tak mohla rovněž podílet na materiálním zajištění rodiny. Asi v tomto období, se názory obou manželů začínají výrazně rozcházet. Rodiče nezletilé Karolíny se stále více hádají, dělají si naschvály, Pavlína začala navštěvovat psychiatra. Nakonec – to už Karolína byla žákyní základní školy, se rozhodla od Miloše odejít. Ten byl k Pavlíně již v takovém vztahu, že mu to nevadilo a Pavlínu dokonce vyhodil z domu. Problém ale nastal, když si Pavlína chtěla s sebou odvést i jejich dceru. Miloš už měl z minulosti jednu nedobrou zkušenost s tím, když mu manželka odešla i s dítětem. Se starší dcerou se až do současné doby vůbec nestýká. Druhé dítě si nenechá vzít. Pavlína však na své první a jediné dítě čekala řadu let. Její první manželství bylo dokonce nechtěně bezdětné – ani ona se svého dítěte nehodlala vzdát. Karolína byla navíc dítě „snů“. Byla krásná, křehká dívenka s velkýma očima. Sportovala, byla i umělecky nadaná. Ve škole dosahovala bez problémů výborných výsledků. Pavlína odvedla dceru ke svým rodičům a požádala o úpravu poměrů soudem. Než soud rozhodl, došlo k opakovaným vzájemným „odcizením“ dcery z péče jednoho z rodičů. Miloš například věděl, že Pavlína čeká na dceru před školou, aby ji po obědě odvedla domů. Dostavil se tedy do školy ještě před obědem a s

dcerou školu opustil. Pavlína poslala Karolínu na školu v přírodě, Miloš dceru z tohoto výjezdu vyzvedl a trávil s ní čas mimo Prahu sám. V případě byl vypracován znalecký posudek. Ten vyhodnotil Karolínu jako dítě nadměrně inteligentní, nejvíce však vyzdvihl její inteligenci sociální. Právě díky ní – dle znalce, Karolína zatím dokáže snášet a vyvažovat rodičovský spor. Karolína byla vyhodnocena jako dítě, které miluje oba své rodiče a snaží se je naplňovat vlastní láskou stejně. Tak se například stalo, že při rozhovoru se sociální pracovnící Karolína vyprávěla příhody, kdy odjela na lyžařský výcvik se školou. U otce, se kterým ráda a často jezdila lyžovat, měla drahou, kvalitní lyžařskou výbavu. Otec ji však odmítl předat před lyžařským výcvikem matce. Matka tedy dceři zajistila lyžařskou výbavu jinou – v bazaru, méně kvalitní, ale funkční. Miloš vyřešil situaci po svém. Pavlíně sice lyžařské vybavení nedal, ale dceři je na lyžařský výcvik, po známých, poslal sám. Karolína tak najednou měla na výcviku dvoje kompletní lyžařské vybavení. Z rozhovoru s ní pak vyplynulo, že výbavy od obou rodičů poctivě každý den střídala, aby to ani jednomu nebylo líto. V té době již s Karolínou hovořili pracovníci OSPOD čím dál častěji a stále častěji rozhovory o rodičích provázely i slzy malé dívenky. Pavlína nakonec dostala dceru svěřenou do péče, protože se, dle znalců ukázalo, že u matky byla více zvyklá. Miloš se ale nevzdal. Mezi rodiči dál hořel majetkový spor a setkávání Karolíny s otcem provázely neustálé problémy. Došlo k napadání Miloše s Pavlíninými rodiči – Karolína podobné situace stále hůře snášela. Jednou se sama dostavila za sociální pracovníci na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Byla nalíčená, z úst jí byl cítit cigaretový kouř. Měla za sebou neúspěch v přijímacích zkouškách na víceleté gymnázium, už nechodila ani na gymnastiku. Na oddělení přišla v doprovodu své, již zletilé polorodé sestry, se kterou se, dle jejích slov, velmi sblížily. Obě společně pak začaly popisovat, jaké chyby má Pavlína a to i přesto, že starší Milošova dcera Pavlínu téměř vůbec nemohla znát, protože se s otcem nestýkala. Zásadní informací, kterou Karolína přišla na oddělení sociálně právní ochrany dětí sdělit, bylo, že chce být ve střídavé péči rodičů. Ve svém vystupování byla sebevědomá, a když se domnívala, že to bude ku prospěchu

otce, byla ochotná i prokazatelně lhát. Orgán na ochranu dětí informoval soud o návštěvě nezletilé na jejich oddělení, protože to Karolíně slíbil. Soud zahájil řízení o změně výchovy. Smutně působila účast Karolíny na pohovoru se soudkyní. Karolína prokazatelně lhala, což jí soudkyně opakovaně dalšími doplňujícími dotazy lehce prokázala. Soudkyně Karolínu poučila o všem, co je špatné na lhaní, následovaly dotazy, proč se k takovému chování uchyluje. To už byla Karolína psychicky na dně. Věděla, že lže, bylo jí trapně. Plakala a vysvětlovala vše, co jí jejímu chování vedlo. Soudkyně přesto, že Karolínu pokárala, jejímu přání vyhověla. Chtěla jí usnadnit nelehkou roli v životě, kterou jí připravili její rodiče. Pavlína se ale odvolala. Pracovníci sociálně právní ochrany dětí se podařilo pomocí správního rozhodnutí přimět rodiče k návštěvě odborného pracoviště. Když se konečně podařilo rodiče k odborníkům dostat, otec se hned v úvodu pohádal s psychologkou a sdělil, že k zařízení nemá důvěru. Psycholožka na oplátku sociální pracovníci OSPODu sdělila, že pro rodinu již v jejich zařízení nemají kapacitu. Momentálně se čeká na rozhodnutí odvolacího soudu. Matka podala další návrhy na dlužné výživné, otec ignoruje jakoukoli spolupráci s odborníky. Karolína v takové situaci žije a příští rok si navíc bude muset zvolit další studium, protože bude v posledním ročníku základní školy. Jaké jí asi vytvoří na přijímací řízení rodiče podmínky? Budou vůbec schopni pro Karolínu vybrat nějakou školu?

5.6.4. Analýza dokumentů

Tab. 1: Počet spisů a soudních řízení, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí při Úřadu městské části Praha 8 ustanoven kolizním opatrovníkem

Rok	Počet spisů na OSPOD Prahy 8	Počet soudních řízení (kde byl OSPOD P8 opatrovníkem)
2011	5 849	852
2010	6 121	864
2009	5783	796

Zdroj: Statistické údaje poskytované Úřadem MČ Praha 8 Ministerstvu práce a sociálních věcí

Tab. 2 : Soudní řízení o dětech v ČR, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí ustanoven kolizním opatrovníkem

Počet soudních řízení	rok
96 591	2010
96 101	2009
93 188	2008

Zdroj: Statistické údaje zveřejněné Ministerstvem práce a sociálních věcí

5.7. Interpretace výsledků

Z rozhovorů s odborníky, ze své vlastní praxe (považují se též za odborníka), z případových studií a dalšího pozorování, lze dovodit následující skutečnosti:

Nadměrně dlouhé spory o děti vedou více rodiče ekonomicky dobře zajištění a se spíše vyšším, nežli nižším vzděláním. Motivem pro jejich dlouhodobé spory může tak být nejen opravdová touha po vlastním dítěti, ale též prokazování osobní moci, touhy po partnerském vítězství, pomsta.

Čím déle spor trvá a čím více do něj rodiče investují ekonomických, časových i osobních prostředků, tím více stoupá jejich touha zvítězit – bohužel již bez ohledu na to, jedná-li stále ještě v zájmu vlastního dítěte. Orgány, které by měly v rodině pomoci řešit neurovanou situaci i nestátní organizace, jsou rozhádanými rodiči mnohdy spíše zneužíváni, jako nástroj k boji proti svému rodičovskému protějšku. Rodiče jsou jakoby hluší k radám odborníků, nerozumějí doporučením poradenských zařízení, nevidí, že nejvíce trápí toho, o kom se domnívají, že je pro ně to nejcennější – vlastní dítě.

I když spory o děti trvají několik měsíců a déle, nebývá automatická spolupráce rodiny s odborníky. Přimět rodiče, aby sami na sobě začali pracovat za pomoci odborníků, se ukazuje jako činnost velmi náročná. Předně se rodiče domnívají, že oni pomoc nepotřebují, ale žádoucí je pro jejich rodičovský protějšek. Dále uvádějí, že odborníkům nedůvěřují, přičemž neuvádějí téměř žádné zkušenosti s nimi – tím spíše negativní. Orgán sociálně právní ochrany dětí rodiče sice vyzývá a poskytuje jim kontakty na odborná pracoviště, rodiče je však často nechtějí využívat a obratně využívají jakéhosi uměle vytvořeného chaosu v jejich rodinných vztazích. Orgán na ochranu dětí sice může odbornou spoluprací rodičům uložit rozhodnutím ve správním řízení, jedná se však o akt poměrně časově náročný vzhledem k tomu, jak již v tento okamžik bývají rodinné vztahy narušené. Navíc je zřejmé, že samotná vynucená fyzická účast

rodičů u odborníků, nemusí zdaleka znamenat i úspěch v řešení situace ohroženého dítěte.

Rodiče mají právo požádat soud o úpravu poměrů svých dětí i o úpravu styku rodiče s dítětem – při využití tohoto práva rodiči, se nikdo nepozastavuje nad tím, že dítě, jehož rodiče se obrátili na soud, žije pravděpodobně již určitou dobu v konfliktním prostředí. Je přitom zřejmé, že pokud setkávání dítěte s rodičem nemusí podléhat soudní úpravě a k soudu je přesto podán návrh v tomto smyslu, musí být narušena přinejmenším základní komunikace mezi rodiči. Soud začne projednávat návrh na stanovení styku, ovšem již nikdo neřeší příčinu podání takového návrhu a konkrétní situaci dítěte.

Státní orgány využívají nových efektivních metod práce – zejména interdisciplinární spolupráce – viz případové konference, avšak těchto a jiných metod, je využíváno až po té, kdy spor mezi rodiči graduje, trvá určitou dobu a dítě již bývá rodinnou situací poznamenáno (změny chování, psychosomatické potíže a jiné). Na případových konferencích se pak pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí často dozvídají, že projednávané dítě jeví známky neurovnaných rodinných poměrů delší dobu – bývá unavené, je apatické, nesoustředí se. Přesto odborníci – pedagogové, pediatři nebo například psychologové nikoho neinformují, že jsou s takovým dítětem v kontaktu. Následně bývá zjištěno, že řada dětí, již je dlouhodobě v péči psychologů například pro údajné neshody s rodičem, který nemá dítě svěřené do péče. Psychologové řeší situaci s dítětem, avšak již neosloví příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí, který by tak mohl včas řešit příčinu psychických problémů dítěte.

V rodinných soudních sporech zastávají stále významnější úlohu advokáti rodičů. Rodiče jim důvěřují a často jednají dle jejich doporučení bez ohledu na to, zda se „rodičovsky“ jedná o kroky správné. Sebevědomý právní zástupce může být v jednací síni pánem. Opatrovnické případy řeší na soudech prvního stupně samosoudce, s ním bývá v jednací síni kolizní opatrovník. Právní

zástupce má potom dosti velký prostor pro to, aby namísto kompromisů, motivoval svého mandanta spíše k dalším útokům ve vztahu k druhému rodiči. Vidinou právního zástupce je vyhraný spor. Rodiče si však málokdy uvědomí, že ani sebelepší právní zástupce nebude za ně potom žít jejich osobní život.

Je téměř nemožné zabránit prodlužování soudních sporů, když rodiče mohou bezplatně podávat - v podstatě nekonečné množství návrhů, které se týkají jejich dětí. Je zřejmé, proč soudní spory, které by měly být v zájmu nezletilých dětí, jsou osvobozené od poplatků. Když ale právní systém nemůže usměrňovat množství podání ve stejné věci finančně, mohl by následně vyžadovat od účastníků podstatně větší součinnost, nežli tomu bylo doposud. Například v podobě automatické, povinné spolupráce s odborníky po určitou dobu.

Znalecké posudky bývají mnohdy vypracovány „na zakázku“. Takové závěry potom přispějí spíše k vyhrocení dalších sporů, nežli k vyřešení případu. Je zvláštní, že se doposud téměř nikdo nezabýval etikou soudních znalců. Je pro mne například nepochopitelné, že je-li někdo držitelem osvědčení soudního znalce, že vykonává současně soukromě a za úplatu posudky, o kterých je mu známo, že budou využity v soudním řízení. Zřejmě jen málokdo by našel odvahu jít se znalcem do sporu. To je pravděpodobně i důvodem, proč existují v naší zemi soudní znalci, kteří vydělávají na tristní situaci nezletilých dětí.

Do konfliktních rodin začínají vstupovat i nestátní organizace. Ty mohou v rodině odvádět kvalifikovanou odbornou pomoc. V situacích, o kterých pojednává předkládaná diplomová práce, působí nejčastěji organizace s mediačním, či mezilidsky poradenským programem. Objevují se však i případy, kdy organizace, zejména zaměřené jen na určitý rodinný problém, mohou vztahy v rodině spíše poškodit, nežli vyřešit. Bohužel čím dál častěji se tak objevují proti sobě organizace, které vystupují výhradně na podporu otců a organizace ženské, které hájí – často mimo racionální uvažování, zase zájmy

matek. Hodnotit jejich prospěšnost, v již tak neurovnaných rodinných vztazích, není cílem předkládané práce.

Spory rodičů o děti se dětí silně emočně dotýkají. Přitom své nejtěžší chvíle prožívá dítě samo, v prostředí, které mu bylo donedávna zázemím a životní jistotou. Dítě z rodinných poměrů, o kterých předkládaná práce hovoří, bývá často inteligentní, kvalitně vybavené, upravené. Soudní řízení jeho rodičů probíhá řádně, dle platných právních norem. Jen málokoho napadne, že se i přesto všechno může jednat o dítě, které právě trpí a potřebuje pomoc.

U dětí, o které vedou rodiče dlouhodobý soudní spor, dochází k ohrožení i narušení jejich zdravého psychického a fyzického vývoje. Z průzkumu jednoznačně vyplynulo, že popisované děti trpí psychosomatickými potížemi, poruchami chování, dopouštějí se úteků z domova, trpí poruchami příjmu potravy, mohou se uchýlit i k sebepoškozování, či pokusům o sebevraždu. Není výjimkou, že v dospívání mají nejen výchovné problémy, ale dopouští se i protiprávních činů.

Zvýšená odborná pozornost jim bývá věnována až v situaci, kdy již bývají napáchány nejméně první škody, v horších případech bývá situace již nenapravitelná. Důvodem pro uvedený opožděný zásah do rodinného konfliktu, je mimo jiné přetíženost pracovníků na odděleních sociálně právní ochrany dětí, lhostejnost, strach, či podceňování změn v chování dítěte osobami, které nezletilého dlouhodobě znají a jsou s ním často ve styku – učitelé, psychologové, pediatři.

Rodiče, kteří jsou ve vzájemném konfliktu, nejsou ochotni investovat do nápravy poměrů vlastní nasazení, odmítají převzít vlastní objektivní odpovědnost za výběr partnera a druhého rodiče pro vlastní dítě i za jeho zdravý vztah k němu.

Nejefektivnějším prostředkem, jak pomoci nezletilému dítěti v popisovaných situacích, je vůle jejich rodičů ke změně – jinými slovy změna jejich myšlení. Z provedeného průzkumu ale rovněž vyplynulo, že rodiče

k takové změně myšlení nejsou zřejmě dosti motivováni. Systém, kdy se mohou se svým rodičovským protějškem soudit a „bojovat“, je pro ně poměrně jednoduchý a nedůsledný.

5.7.1. Výsledky průzkumu ve vztahu k pracovním hypotézám

- hypotéza č. 1 se provedeným průzkumem ukázala jako pravdivé tvrzení. Spory rodičů o děti se jich značně emočně dotýkají
- hypotéza č. 2 se rovněž ukázala jako pravdivé tvrzení – čím déle spor rodičů o dítě trvá, tím více škod je napácháno, některé se stanou dokonce nenapravitelnými
- hypotéza č. 3 se – dle mého názoru nepotvrdila. Vycházíme-li z výše uvedených teoretických informací, pak je možné konstatovat, že v některých vyhrocených rodinných situacích, může nést spor rodičů o děti i známky syndromu CAN. Děti mohou, vlivem rodičů trpět duševními a somatickými poruchami. Vyskytují se též poruchy chování, pokusy o sebevraždy, útoky z domova.
- hypotéza č. 4, zůstává rovněž nepotvrzena. Z provedeného průzkumu je zřejmé, že dětem v popisovaných situacích není poskytována dostatečná systémová ochrana, což je i důvodem, proč některé spory mezi rodiči mohou nést – ve vztahu k dítěti, znaky syndromu CAN.
- hypotéza č. 5 se, dle mého soudu, rovněž ne zcela potvrdila. Otázkou zůstává, zda jsou právní normy pro ochranu dítěte v probíraných situacích dostatečné, z provedeného průzkumu je však zcela zřejmé, že stávající normy nejsou – pro ochranu dětí, ani zdaleka dostatečně využívány. Důkazem toho je příklad, že z deseti sledovaných sporů o děti, začali odborníci pracovat jen s jednou rodinou.

5.8. Dílčí závěry a doporučení

5.8.1. Závěry

- Z předkládané práce je patrné, že Česká republika se v oblasti problematiky rodinných sporů, zejména pak sporů o děti potýká s podobnými problémy, jaké aktuálně řeší i v jiných vyspělých zemích. Za tímto účelem přijímá a aplikuje přiměřeně i právní normy, které se k dané problematice vztahují. V moderní – posttotalitní době přijala Česká republika značné množství právních předpisů, které popisované problémy řeší a vztahují se k nim. Skutečnost, že se jedná o problematiku živou a stále se vyvíjející však potvrzuje i fakt, že přijaté normy se v určitých situacích ukazují jako nedostatečné a že není v naší zemi zaručen stejný postup a správná aplikace všech platných předpisů v jednotlivých shodných případech. Tato situace s sebou nese problémy, kdy přibývá dětí, které se ocitají bez adekvátní pomoci uprostřed rodičovského boje o jejich osobu, přičemž štěstí a blaho dítěte, již dávno není nejvýznamnějším hlediskem vyhroceného sporu.
- Předložená práce přinesla smutný důkaz toho, že spory rodičů se dětí významně emočně dotýkají. Děti neurované rodinné spory prožívají tak intenzivně, že pro ně mohou mít i neblahé důsledky v oblasti jejich psychického a somatického vývoje. Objevují se dokonce případy, kdy jednání rodičů k dětem nese zřetelně známky syndromu CAN. Do této oblasti bych zařadila například situace, kdy jeden z rodičů neváhá použít i takové „způsoby boje“, ve kterých nabádá dítě ke lži ohledně jeho druhého rodiče – například tak, jak v práci popisuje případová studie nezletilé dívky, kterou matka přinutila obvinít otce ze sexuálního obtěžování.
- Intervence státu se provedeným průzkumem ukázala jako ne vždy dostatečná, naopak ale téměř vždy opožděná. Stát vstupuje do

rodinných poměrů, které jsou již narušené a možnost pomoci nezletilým dětem v takových rodinách záleží zejména na tom, jak dlouho spor mezi rodiči přetrvává. Úspěšnost řešení, je přitom přímo úměrná motivaci rodičů na řešení situace.

- Novou skutečností, kterou průzkum sice nezjišťoval, ale která se opakovaně v průzkumu vyskytovala, je úloha a působení soudních znalců ve složitých rodinných kauzách a působení nestátních organizací v rodinách. Ty mohou být mnohdy velmi prospěšné, často se ale též objevují v rolích neobjektivních ochranitelů jednoho z rodičů.

5.8.2. Doporučení

Nejvýznamnějším faktorem, který z provedeného průzkumu – dle mého soudu ovlivňuje průběh, atmosféru a konečně i délku soudního řízení o nezletilé děti, je motivace rodičů.

- Domnívám se, že bude nanejvýš nutné proměnit motivace zákonných zástupců a státu. V současné době přenesou rodiče vlastní problém na stát a požadují jeho vyřešení. Přitom formální požadavky se nemusí vždy shodovat s vnitřním přesvědčením navrhovatele.
- Dle mého názoru, by rodiče měli žádat soud o úpravu poměrů – například z důvodu podání návrhu na rozvod manželství, přednostně dohodou. Dohodu předloží soudu, který ji následně schválí.
- Pokud nejsou rodiče schopni uzavřít o poměrech jejich dětí dohodu, obrátí se s návrhem na příslušný soud. Ten by měl rodičům, před vlastním rozhodnutím, uložit spolupráci s odborným pracovištěm – nejdéle na jeden rok. Po té, se rodičům - s pomocí odborného pracoviště, buď podaří uzavřít dohodu ohledně jejich dětí, anebo

bude mít soud dostatek podkladů pro rozhodnutí v podobě zpráv z odborného pracoviště.

- Pokud jeden z rodičů podá k soudu návrh na úpravu styku s dítětem, které nemá svěřené do výchovy, měla by automaticky následovat povinná spolupráce s odborným pracovištěm. Úprava styku rodičů s dětmi nepodléhá povinnosti soudního rozhodnutí a dohoda rodičů má vždy přednost. Nedohodnou-li se rodiče, je to zřejmý signál toho, že poměry v rodině jsou narušené.
- U úpravy poměrů nezletilých dětí dohodou, by měl stát cca do jednoho roku ověřit skutečnost, jak výchova nezletilého fakticky probíhá. Nejvhodnějším řešením by mohl být například pohovor s dítětem bez přítomnosti rodičů, mimo jiné se zaměřením na to, jak se dítě stýká s rodičem, kterému nebylo svěřené do péče.

Závěr

V diplomové práci, kterou mi Univerzita Jana Amose Komenského umožnila zpracovat, jsem mohla uplatnit vlastní pracovní zkušenosti, přičemž jsem byla nucena tyto obohatit o další odborné poznatky, či zkušenosti řady dalších odborníků. Práce na dané téma byla pro mě nejen odborně poučná, ale současně i povznášející neboť moje zaměstnání a tím i téma předložené diplomové práce, je pro mě koníčkem.

V předložené práci jsem mohla upozornit na problémy, které se v naší (a nejen v naší) společnosti vyskytují a jejichž četnost narůstá. Přitom efektivní řešení, zejména pak preventivní činnost, téměř neexistuje. Domnívám se, že předložená práce zcela přesně ukázala na skutečnost, že efektivní a rychlé řešení rodinných sporů mají v rukou zejména rodiče dětí a je tedy nanejvýš nutné motivovat k vyřešení problémů právě zákonné zástupce. Neopomenutelná, je přitom nutnost vracet neustále rodiče k elementárním základům rodičovství – tj. připomínat, že za zdravý vývoj jejich dětí nesou zodpovědnost oni sami, což s sebou přináší i přijetí vlastní odpovědnosti za výběr druhého rodiče pro vlastní dítě a za vytváření zdravého, přirozeného vztahu k němu.

Domnívám se, že v práci byl naplněn můj pokus o zpracování tématu způsobem srozumitelným i pro úplného laika, přitom ale podloženým odbornými informacemi. Jedná se o téma široce diskutované, které se dotýká snad každého z nás, i když třeba každého z jiného úhlu pohledu.

Dle mého názoru splnila diplomová práce svůj cíl, když zmapovala a porovnávala problém dětí v konfliktním rodinném prostředí s podobnými problémy v jiných vyspělých zemích. Práce zmapovala terén v naší společnosti a poměrně přesně pojmenovala problémy, které se v případě sporů rodičů o děti vyskytují a které nejsou ještě stále dostatečně řešené. V důsledku toho se ještě stále ocitají děti i v naší společnosti bez adekvátní odborné pomoci.

V praktické části jsem poměrně jednoduchým a přehledným průzkumem zjistila, že v poskytování pomoci dětem v konfliktním rodinném prostředí existují značné mezery a nedostatky, které by však bylo možné poměrně jednoduchou právní úpravou a zejména pak efektivní organizací a aplikací sociálně právní ochrany dětí upravit. Intervence státu se v probíraných případech ukázala jako nedostatečná a zejména jako opožděná. V závěru práce jsou pak uvedeny návrhy na řešení situací, kdy se děti ocitají sami uprostřed konfliktu o jejich osobu, ale zejména jsou tam uvedena doporučení, jak jim ve značné míře předejít. Zdá se totiž, že rodiče jsou ochotni udělat pro své vítězství u soudu téměř vše. Platí drahé právníky, absolvují s dětmi bezpočet odborných vyšetření, nechávají je vyslyšet u soudů, zaplatí drahé znalecké posudky. Co jsou ovšem ochotni podstoupit jen málo kdy, je vlastní nasazení. Nechtějí investovat svůj čas docházením do odborného pracoviště, nechtějí investovat své peníze do mediátorské pomoci, nechtějí investovat vlastní vůli ke změně jejich myšlení v rodinném problému. Myslím, že moje diplomová práce jednoznačně prokázala, že jediným klíčem k efektivnímu působení státu a k předcházení dětským problémům, které bývají spojené se soudním sporem rodičů, je vyvinutí celospolečenského tlaku na rodiče dětí, aby oni sami měli motivaci pro vytváření kvalitního vztahu dítěte s oběma rodiči.

Zajímavostí a premií – jakoby navíc, však i pro mě je, že z průzkumu v diplomové práci samostatně vyplynul nový problém, na který se práce sama vůbec nezaměřovala. Jedná se o způsob práce soudních znalců. Zjišťování odbornosti a etiky vypracovávání znaleckých posudků, bude zřejmě problém, který by zasloužil samostatné zpracování. Již z výše uvedeného je však zřejmé, že mezi soudními znalci existují značné rozdíly nejen v kvalitě a odbornosti, ale i v ochotě napsat za úplatu komukoli cokoli.

Po prostudování předložené práce možná nejednoho čtenáře napadne myšlenka, jak často slýcháme, či vidáme upoutávky na pomoc týraným a zneužívaným dětem. Na obrázcích a reklamách potom vidíme smutné, popřípadě zmodřené dítě. Většinu z nás napadne, že to se našeho dítěte netýká.

Pokud však právě někdo prochází soudním řízením, mohl by se po prostudování mé diplomové práce zamyslet i nad tím, zda by na onu reklamu na pomoc týraným dětem nemohlo být nafceno i jeho – inteligentní, značkově oblečené a na první pohled šťastné dítě. Pokud by se ze všech, kteří předloženou práci budou v budoucnu číst, toto jen v jednom případě stalo, pak se domnívám, že i v situaci, kdy mé návrhy nebudou uvedeny do praxe, práce stejně splnila svůj účel.

„Vztahy rodičů a dětí jsou ze své podstaty vztahy velmi intimní a rodinné a jediné rozumné řešení mají právě v tomto intimním a rodinném prostoru. Když se účastníci těchto intimních vztahů spoléhají na to, že to má za ně vyřešit stát, riskují, že půjde o řešení necitlivá a „tvrdá“, protože stát a jeho orgány (třeba soudy) to jinak neumějí.“ (Václav KLAUS – prezident České republiky, *Klaus vyzývá matku Terezky: dohodněte se s jejím otcem* [online – 25.2.2012].
Dostupné na WWW:http://www.denik.cz/z_domova/aktualne473714.htm)

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha : Karolinum, 2006. 126 s. ISBN 80-246-1089-2.

BAKALÁŘ, E., et al. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. Praha : Triton, 2008. 40 s. ISBN 978-80-7387-119-2.

BLANKENHORN, D. *Fartherless America* [online]. New York : Harper Collins Publisher, 1995 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z <http://www.americanvalues.org/html/bk-fatherless_america.html>.

DUNOVSKÝ, Jaroslav; MATĚJČEK, Zdeněk ; DYTRYCH, Zdeněk. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada Publishing, 1995. 235 s. ISBN 80-7169-192-5.

ELIOT, J; PLACE, M. *Dítě v nesnázích*. Praha : Grada Publishing, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0.

EVERETT, C; EVERETTOVÁ, S. *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. Praha : Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.

HAVLÍK, R; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002. 176 s. ISBN 80-7178-635-7.

JEDLIČKA, R., et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KRAUSOVÁ, L.; NOVOTNÁ, V. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha : Aspi, 2006. 228 s. ISBN .80-7357-214-1.

MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 228 s. ISBN 978-80-86723-29-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha : Portál, 1994. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

NOVOTNÁ, V.; BURDOVÁ, E.; BRABENEC, F. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí*. Praha : LINDE, 2000. 277 s. ISBN 80-86131-26-2.

MATOUŠEK, O; PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha : Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

NÝVLTOVÁ, V. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 228 s. ISBN 978-80-86723-48-8.

PLECITÝ, V., SALAČ, J. *Základy rodinného práva*. Praha : Eurounion, 2001. ISBN 80-7317-002-7.

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.

ŠMOLKA, Petr. *Muž a žena – návod k použití*. Praha : Portál, 2004. 160 s. ISBN 80-7178-911-9.

ŠMOLKA, P., MACH, J. *Manželská a rodinná trápění z pohledu psychologa a právníka*. Praha : Portál, 2008. 192 s. ISBN 978-80-7367-448-9

ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha : LINDE, 2007. 156 s. ISBN 80-86131-44-0.

VODÁČKOVÁ, D., et al. *Krizová intervence*. Praha : Portál 2007. 544 s. ISBN 978-80-7367-342-0.

WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995. 264 s. ISBN 80-855229-16-5.

Právo a rodina. Praha . Linde, 10/2001, 10/2003, 5/2005, 9/2005, 10/2005, 11/2005, 1/2006, 10/2007. ISSN 1212-866X

Právní normy:

Evropská úmluva o výkonu práv dětí č. 54/2001 Sb.

Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb.

Úmluva o právech dítěte č 104/1991 Sb.

Usnesení č. 2/1993, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Elektronické zdroje:

Český statistický úřad [online–25.2.2012]. Dostupné na
WWW:<http://www.czso.cz>

Diskusní fórum Spravedlnost dětem [online–25.2.2012]. Dostupné na
WWW:<http://www.iustin.cz>

Klaus vyzývá matku Terezy: dohodněte se s jejím otcem [online–25.2.2012].
Dostupné na WWW:http://www.denik.cz/z_domova/aktualne473714.htm

Ministerstvo práce a sociálních věcí – sociálně právní ochrana dětí [online–
25.2.2012]. Dostupné na WWW:<http://www.mpsv.cz/cs/7260>

O činnosti ochránce [online–24.2.2012]. Dostupné na
WWW:<http://www.ochrance.cz>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Dagmar Kubičiková

Obor: speciální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Problémy dětí, o které vedou rodiče dlouhodobý soudní spor

Rok: 2012

Počet stran: 79

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů české literatury a pramenů: 36

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1

Uvádí počet spisů a soudních řízení, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí při Úřadu městské části Praha 8 ustanoven kolizním opatrovníkem.....str.64

Tabulka č. 2

Uvádí soudní řízení o dětech v ČR, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí ustanoven kolizním opatrovníkem.....str.64

Tabulka č. 3

Uvádí počet narozených dětí v České republice.....příloha A.

Seznam příloh:

- A.** Tabulka o počtu narozených dětí v ČR
- B.** Tabulka o soudním řízení o dětech v ČR, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí ustanoven kolizním opatrovníkem
- C.** Záznam rozhovoru s JUDr. Hanou Novou – soudkyní
- D.** Záznam rozhovoru s Danielou Tomášovou vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí
- E.** Záznam rozhovoru s PhDr. Janou Novákovou - psychologkou

PŘÍLOHA A.

Tab. Č. 3: Počet narozených dětí v České republice

Živě narozené děti	rok
117 446	2010
118 667	2009
119 842	2008

Zdroj: Český statistický úřad (<http://www.czso.cz/>)

PŘÍLOHA Č. B.

Tab. 2 : Soudní řízení o dětech v ČR, kde byl orgán sociálně právní ochrany dětí ustanoven kolizním opatrovníkem

Soudní řízení o dětech v ČR, kde byl OSPOD ustanoven opatrovníkem	rok
96 591	2010
96 101	2009
93 188	2008

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí [<http://www.mpsv.cz/cs/7260>]

PŘÍLOHA Č. C.

Záznam z rozhovoru s JUDr. Hanou Novou

JUDr. Hana Nová je opatrovnickou soudkyní na Obvodním soudu pro Prahu 8, svou profesí vykonává několik desítek let. Rozhovor proběhl v jednací síni u Obvodního soudu pro Prahu 8, v přátelské atmosféře neboť sama mám tu čest s jmenovanou soudkyní již řadu let spolupracovat. JUDr. Hana Nová se podílí aktivně na vytváření právních norem, které se zabývají problematikou opatrovnického soudnictví a své názory a praktické zkušenosti hojně publikuje. Má bohaté zkušenosti nejen z opatrovnického soudnictví v naší zemi, ale absolvovala i několik stáží mimo Českou republiku. Je tak schopna i kvalifikovaně porovnat průběh soudů o děti v naší zemi a v zahraničí.

V rozhovoru jsem položila čtyři základní otázky, jinak jsem nechala soudkyni volně hovořit.

- Otázka č. 1: Poškozuje podle Vás dlouhodobý soudní spor rodičů jejich děti?
- Otázka č. 2: Může nést případné poškození dětí soudním sporem rodičů i znaky syndromu CAN?
- Otázka č. 3: Jsou právní normy v naší zemi dostačující pro to, aby situace dětí, o které se rodiče soudí, mohla být rychle a zdárně řešena k jejich prospěchu?
- Otázka č. 4: Jsou zákonné možnosti jednotlivých organizací dostatečně a vhodně aplikovány v praxi?

- Ad. 1: Soudkyně zastává názor, že rychlost v opatrovnickém řízení má mnohdy dokonce přednost před přesností. Rozhodnutí soudu ve vyhrocených rodinných vztazích nastolí totiž stabilitu a ukončí instabilitu. To je pro nastolení nových rodinných pravidel a následného klidu to nejdůležitější. Dlouhodobý soudní spor zcela jistě děti poznamenává, dá se říci, že mnohdy i poškozuje. Děti, které soudkyně na dané téma musí vyslechnout, bývají často rozpačité, je patrné, že nechtějí poškodit žádného ze svých rodičů, jindy je naopak evidentní, že jsou ochotné ve prospěch jednoho z rodičů u soudu lhát a vymýšlet si, což je pro ně nakonec také vždy nepříjemný a traumatizující úkon.
- Ad. 2: Je možné, že spor, který dítě dlouhodobě traumatizuje a rodiče vědomě využívají dítě jako nástroj pomsty, může takové vědomé jednání nést i známky syndromu CAN.
- Ad 3: Soudkyně Nová se domnívá, že v naší zemi je adekvátní zákonná úprava, která by – při správné aplikaci, mohla lépe a rychleji řešit spory rodičů o děti. Procesní stránku opatrovnického soudnictví pak shledává jako nepřiměřeně formální – ve srovnání s jinými zeměmi – například Německem nebo Švédskem.
- Ad 4: Zákonné možnosti různých organizací nejsou, dle názoru soudkyně, dostatečně a hlavně jednotně aplikované. Sama má možnost posuzovat značné rozdíly například mezi jednotlivými pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí, které u ní vykonávají funkci kolizního opatrovníka. Přitom připomíná, že se jedná o jedno společné pracoviště. Rozdíly v aplikaci mezi jednotlivými správními obvody, či kraji potom musí být značná.
- Soudkyně potom v rozhovoru již sama poukazovala na to, že jí velmi vadí, že jednání o dětech jsou veřejná. Při jednáních se probírají nejintimnější otázky dětského i rodinného života a přitom v jednacím síni může sedět kdokoli. Dále se pak sama začala vyjadřovat k otázce

soudních znalců. Stanovování soudních znalců se stalo v posledních letech rovněž častým, ale prodlužujícím úkonem, bez kterého se rozhodování o dětech neobejde. Zásadní nešvar pak ale shledává soudkyně ve znaleckých posudcích, které jsou vypracovávány tak zvaně na objednávku. Rodič zaplatí znalci za vypracování posudku, který je následně tendenční a tím napáchá v řízení o děti značné zlo. Soudkyně k takovým důkazům přihlíží jen málo, nejčastěji vůbec.

PŘÍLOHA D.

Záznam z rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí Danielou Tomášovou

Daniela Tomášová je vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí v Praze 8 téměř dvacet let. Mnoho let před tím vykonávala na stejném úřadě činnost řadové sociální pracovnice na stejném oddělení. Má mnohaleté zkušenosti, které snoubí s novými metodami práce. Paní Tomášové jsme položila stejné otázky jako v předchozím rozhovoru a stejně tak jsem i ponechala v rozhovoru jistou volnost.

Čtyři základní otázky:

- Otázka č. 1: Poškozuje podle Vás dlouhodobý soudní spor rodičů jejich děti?
- Otázka č. 2: Může nést případné poškozování dětí soudním sporem rodičů i znaky syndromu CAN?
- Otázka č. 3: Jsou právní normy v naší zemi dostačující pro to, aby situace dětí, o které se rodiče soudí, mohla být rychle a zdárně řešena k jejich prospěchu?
- Otázka č. 4: Jsou zákonné možnosti jednotlivých organizací dostatečně a vhodně aplikovány v praxi?

Ad. 1. Podle vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí se spory rodičů o děti dotýkají dětí samotných velmi intenzivně. Sama měla mnohokrát možnost sledovat v přímém přenosu, jak se dítě, zmítané dlouholetým sporem rodičů mění, jak mu přibývá psychosomatických potíží a jak se následně v dospívajícím věku, stane dokonce klientem vedlejšího oddělení jejího úřadu – oddělení kurátorů pro mládež.

Ad. 2. Je přesvědčena, že rodiče zapálení pro svůj boj, jsou schopni své jednání zavést tak daleko, že ve vztahu k jejich dítěti, vykazuje i známky syndromu CAN.

Ad. 3. Zákonné normy v naší republice považuje vedoucí OSPOD za dostatečné.

Ad. 4. Problémy shledává však v jejich aplikaci. Ze svého pohledu shledává nejzásadnější problém v počtu případů na jednu pracovníci OSPOD. Pracovnice OSPOD je nucena řešit jen ty nejvyhrocenější spory. Vždyť jeden komplikovaný případ, kde je vyhrocený rodičovský spor, rodiče jsou právně zastoupeni a do případu vstoupí ještě další organizace, vyžaduje takovou pozornost pracovníci OSPOD, že po určitou dobu zamětná a vyřadí z dalších případů zcela jednu pracovníci. Zmiňovaná pracovníci OSPOD má však případů několik stovek. Proto vždy uvítá bezproblémovost úpravy poměrů a snadno přehlédne symptomy, které nasvědčují tomu, že ona bezproblémovost je jen velmi křehká nebo povrchní a z toho důvodu se zanedlouho s rodinou shledá znovu, ovšem již v situaci, kdy náprava bývá složitá.

Paní Tomášová dále sama uvedla, že v posledních letech zaznamenává zásadní změnu v klientele oddělení, které vede bezmála dvacet let. Rodiče přicházejí podstatně více informovaní o svých právech a podstatně více agresivně se jich domáhají. Na jedné straně se může jednat o jev přízniví, kdy rodiče se zajímají o možnosti jak si i při rozpadu rodiny zachovat co nejvíce rodičovských kompetencí, na straně druhé však tato jejich snaha mnohdy vede jejich jednání, která již nemají nic společného se skutečným zájmem a blahem jejich dětí. Mezi nové metody práce, řadí vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí, tak zvané případové konference. Ty její oddělení pořádá ve složitých a dlouhotrvajících případech. Účastní se jich všichni odborníci, kteří v konkrétním individuálním případě přicházejí do styku s dítětem a mohou jeho situaci posoudit z vlastního úhlu pohledu. Poznatky odborníků se následně vyhodnocují a vznikají doporučení pro další práci s rodinou. Téměř pravidelně

se konferencí účastní pracovníci školských zařízení, která děti navštěvují a jejich pediatři. Jedná se o instituce a pracovníky, kteří do dětského života patří a mohou velmi dobře posoudit změny, které do života dětí vnesl soudní spor. Téměř vždy se u těchto dětí objevují změny v chování, v prospěchu, často se přidávají psychosomatické potíže. I vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí hovořila o znalcích v daném oboru, aniž by byla na ně tázána. Uvedla, že pořizování znaleckého posudku bývá zdlouhavé, často s výsledkem, který stejně neřeší nastalou situaci. Rodiče vycházejí velmi často ze znaleckého posouzení jako - oba schopni pečovat o své děti, jako rodiče, kteří mají ke svým dětem kladný vztah a jako rodiče, ke kterým i jejich děti mají kladný vztah. I paní Tomášová poukazuje na výskyt znaleckých posudků na objednávku a dále na, ne vždy korektní působení nestátních organizací. Ta se totiž, bez jakékoli objektivit y a ohledu na děti samotné, staví na stranu jednoho z rodičů. Takové organizace shledává vedoucí OSPOD na obou rodičovských stranách – tedy na straně otců, které jsou možná známější, ale stejně tak se objevují i na straně matek. Nově se objevuje například i zneužívání obvinění z domácího násilí. Pokud potom, do rodičovského sporu, vstoupí na ochranu otce otcovská organizace a matku začne ochraňovat zase organizace zaměřená na problém domácího násilí, bývá řešení v rodině téměř nemožné. Objekt y jsou však vždy a jednoznačně společné děti rozhádaných rodičů.

PŘÍLOHA Č. E.

Záznam z rozhovoru z PhDr. Janou Novákovou

PhDr. Jana Nováková pracuje na sociálním odboru Úřadu městské části Praha 8 asi patnáct let. V posledních deseti letech patří do její náplně práce i pomoc a péče o děti, které jsou klienty oddělení sociálně právní ochrany dětí na stejném úřadu. Rozhovor s psychologkou měl být řízen stejnými pravidly, jako rozhovory předchozí.

Základní otázky:

- Otázka č. 1: Poškozuje podle Vás dlouhodobý soudní spor rodičů jejich děti?
- Otázka č. 2: Může nést případné poškození dětí soudním sporem rodičů i znaky syndromu CAN?
- Otázka č. 3: Jsou právní normy v naší zemi dostačující pro to, aby situace dětí, o které se rodiče soudí, mohla být rychle a zdárně řešena k jejich prospěchu?
- Otázka č. 4: Jsou zákonné možnosti jednotlivých organizací dostatečně a vhodně aplikovány v praxi?

Ad. 1. Děti, se kterými v rámci spolupráce s oddělením sociálně právní ochrany dětí spolupracuje, zásadně trpí dlouhými soudními spory jejich rodičů. Projevují se psychosomatické potíže, později výchovné problémy, zhoršení prospěchu. Nejednou zaznamenala útěk z domova, či dokonce pokus o sebevraždu.

Ad. 2. Výše uvedené jsou dle psychologky jasné důkazy, že děti jsou svými rodiči poškozované a přitom nejefektivnější pomoc, která by měla vzejít t

rodiny, se nedostavuje. V některých případech může dítě nést známky syndromu CAN.

Ad. 3. Právní normy psycholožka nechtěla hodnotit, jelikož k tomuto úkonu se necítila být kompetentní. Uvedla, že s dětmi pracuje na jejich duši, zákony se příliš nezaobírá.

Ad. 4. Ohledně jejich aplikace poukazovala na to, že děti uprostřed sporu mezi rodiči rozhodně nejsou řádně ochráněné. Nejčastěji ty nejtěžší chvíle prožívají sami – doma, ve svém pokoji. Tedy v místě, kde ještě donedávna cítili zázemí, bezpečí a jistotu. Nevolají o pomoc, protože nechtějí ubližovat svým nejbližším – ti je ale, pro své vlastní starosti, často vůbec nevnímají. Pokud se jim vůbec nějaké pomoci dostane, situace již většinou bývá velmi komplikovaná.

PhDr. Nováková dále popisovala, jak se pokouší rodičům vysvětlit, v čem a jak mohou svému dítěti pomoci. Nejčastěji však bývá ve svých doporučeních odmítána tam, kde vyžaduje kompromis, ústupek, či vstřícnost rodiče samotného. Najednou, jakoby začala hovořit jinou řečí, rodič jí nerozumí, nechápe její sdělení. Nejlevnějším řešením pro neochotného rodiče potom bývá poukázání na skutečnost, že je zaměstnána na stejném úřadě jako jsou pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí a tudíž jen sděluje to, co chtějí ony.